

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

Prekenkrise i en brytningstid

En gjennomgang og analyse av Johannes Smemos bok "Er prekenens tid forbi?"
og debatten som den utløste.

Forfatter: Kirsti Sørnes

Veileder

Førsteamanuensis i kirkehistorie Jan Schumacher

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen*

Det teologiske menighetsfakultet, 2012, høst
AVH504: Spesialavhandling med metode (30 ECTS)
Profesjonsstudiet i teologi

INNHOILDSFORTEGNELSE

KAP 1: INNLEDNING	5
TEMA OG BEGRUNNELSE	5
PROBLEMSTILLING	5
HVA SOM ER GJORT PÅ FELTET TIDLIGERE	5
KILDER	6
AVGRENSNING	6
METODE	7
STRUKTUR.....	8
DEFINISJON AV BEGREPER	8
KAP 2: JOHANNES S MEMO OG DEN KIRKEHISTORISKE KONTEKST	9
KONTEKSTEN.....	9
JOHANNES S MEMO	11
DEN LIBERALE TEOLOGI.....	12
DEN POSITIVE TEOLOGI	14
DEN DIALEKTISKE TEOLOGI	15
OXFORD-BEVEGELSEN	19
OPPSUMMERING	20
KAP 3: "ER PREKENENS TID FORBI?"	21
"I VILLREDE MED PREKENEN"	21
"HVORFOR DET MÅ PREKES"	22
"DET SKREVNE GUDS-ORD"	23
"LIVETS OG GJERNINGENES VIDNESBYRD"	23
"SJELESORGEN"	25
"MEN PREKENTRETTETEN -?"	26
ANALYSE AV BOKEN	26
KAP 4: BOKEN SKAPTE DEBATT	29
OVERBLIKK OVER DEBATTEN.....	29
HVA TEOLOGENE MENTE	30
REAKSJONER FRA UTlandet	37
OXFORD-BEVEGELSENS REAKSJONER.....	39
INNLEGG FRA LEKMANNSHOLD	43
LEKMANNSDEBATTEN	45
SENTRALE PUNKTER - HVA DEBATTEN GIKK UT PÅ	47
HVA SOM KOM UT AV DEBATTEN	49
KAP 5: OPPSUMMERING OG UTBLIKK	51
OPPSUMMERING.....	51
UTBLIKK	52
KAP 6: LITTERATUR.....	53
FORKORTELSER	53
LITTERATURLISTE	54

KAP 1: INNLEDNING

TEMA OG BEGRUNNELSE

Temaet for denne avhandlingen er boken "Er prekenens tid forbi?" som *Johannes Smemo*, praktikumsrektor ved MF og senere biskop i Agder og Oslo, utga høsten 1938 samt den debatten som fulgte i kjølvannet av boken. Ønsket er å finne ut hvorfor han skrev boken og hva som kom ut av den debatten som fulgte. Var det noen som mente at prekenens tid faktisk var forbi? Hva svarte Smemo? Hva kom ut av debatten, gjorde boken noen forskjell?

Interessen for saken ble vakt i en forelesning om prekenens historie, hvor temaet var prekenkrise, et tilbakevendende fenomen gjennom tidene. Smemo mente at man var på vei inn i en slik krise på 1930-tallet. Gjennom en analyse av boken og debatten, er håpet å kunne bidra til økt kunnskap om norsk preken i en kirkelig brytningstid.

PROBLEMSTILLING

Problemstillingen for denne avhandlingen er: "Johannes Smemos bok fra 1938, "Er prekenens tid forbi?", og den debatten den utløste, utgjør et viktig kapittel i mellomkrigstidens prekenradisjon. Ved å analysere boken og debatten, er håpet å kunne tegne et bilde av hvilke oppfatninger av prekenens oppgave og betydning som rådet på den tiden."

Dette gjøres ved først å presentere Smemo og hans kirkehistoriske kontekst for å få en oppfatning av hva som fikk ham til å skrive boken. Dernest vil en analyse av boken ta sikte på å vise hva han selv mente. Til slutt gjennomgås debatten som kom i etterkant av boken. Gjennom en kartlegging av synspunkter som kom fram der, er intensjonen å kunne si noe om hva som kom ut av den og om debatten bekrefter det Smemo mener å se.

HVA SOM ER GJORT PÅ FELTET TIDLIGERE

Det er ikke funnet noe tilsvarende tidligere arbeid. Det nærmeste er en spesialavhandling i kirkehistorie høsten 1985, skrevet av *Dag Iversen*, med tittelen "Prekensynet hos Gabriel Skagestad og Johannes Smemo"¹. Avhandlingen tar sikte på å belyse hvordan de to "vurderer prekenens form og innhold i møte med samtidens krav både i og utenfor kirken"². Hensikten er ikke å

---

¹ Iversen, 1985

² Iversen, 1985, s 1f

vurdere dem opp mot hverandre, men presentere deres etterlatte materiale for å kartlegge prekensynet deres.

Tilknytningspunktet mellom Iversens avhandling og denne er Smemos syn på prekenen og bakgrunnen for det. Iversen bruker også mange av de samme kildene. Det er likevel forskjeller på flere punkter. Iversen gir en grundig innføring i *Karl Barths* dialektiske teologi, mens denne avhandlingen konsentrerer seg om den norske konteksten i beskrivelsen av den historiske bakgrunnen. Sammen med artikler i teologiske tidsskrifter (også foredraget fra 1927 som denne avhandlingen refererer på s 16ff), bruker Iversen i stor grad "Er prekenens tid forbi?" som kilde. Hans mål er imidlertid å beskrive Smemos prekensyn. Iversen ser derfor ikke på boken som sådan og heller ikke på debatten som fulgte. Denne avhandlingens mål er nettopp boken og dens virkning på samtidens kristne miljøer, derfor er debatten her et vesentlig kildemateriale.

KILDER

Kilder til Smemos samtid er stort sett kirkehistoriebøker. Hovedkilden er *Carl Fredrik Wisløffs* "Norsk kirkehistorie" bind III. Tilleggsilder er *John Nomes* "Brytningstid: Menighetsfakultetet i norsk kirkeliv : den historiske bakgrunn og grunnleggelsestiden" og *Bernt T. Oftestads* doktoravhandling "Kristentro og kulturansvar: Ronald Fangens kristendomssyn - utvikling og egenart". En del biografiske opplysninger er hentet fra SNL nett og NBL, både fra nettutgaven og papirutgave. Biblioteket ved MF har også vært behjelpelige. Opplysninger om Smemo selv er hentet fra hans egen vita ved bispeinnsettelsen i 1947, trykt i TTK, festskriftet til hans 70-års dag, *Tore Kopperuds* hundreårsminne i LKT, SNL nett, NBL samt avisomtale ved hans 60-års dag. Av Smemo er to verker særskilt gjennomgått - boken "Er prekenens tid forbi?" og artikkelen "Den nyeste teologis betydning for forkynnelsen" trykt i NTT basert på foredraget med samme navn. Debatten er søkt i dagsavisene Aftenposten, Morgenbladet og Dagen og i de teologiske tidsskriftene NTT, KK, TTK samt LKT.

AVGRENSNING

Det var ønskelig å se hvordan krigen påvirket debatten - om den fortsatt gikk da krigen begynte og om den kan spores etter at krigen var slutt. Derfor er materiale i perioden fra boken kom ut i november 1938 og til og med 1946 gjennom søkt. For avisene Morgenbladet og Dagen ble perioden ikke fullt dekket på grunn av at det manglet noen kvartalsbøker. Begge avisene hadde en pause i utgivelsen under krigen. I tillegg hadde Dagen flyttet arkivet sitt nokså nylig og hadde ikke fått det helt på plass. Periodene som er gjennom søkt i Morgenbladet er derfor 3. og 4. kvartal

1938, hele 1939 og 1940, 1. og 2. kvartal 1941, 4. kvartal 1942, 1. kvartal 1943, hele 1945 (fra 14. mai) og hele 1946. For Dagens vedkommende, er periodene 4. kvartal 1938, hele 1939 og 1940, 2., 3. og 4. kvartal 1941, 4. kvartal 1945 og 2. og 3. kvartal 1946. NTT, KK og TTK utkom 4 ganger i året mens LKT utkom annenhver uke. Det ble lett gjennom alle fra slutten av 1938 og til og med 1946. LKT og KK hadde en utgivelsespause under krigen, fra og med 1943. I noen av artiklene er det nevnt omtaler i andre tidsskrifter, men oppgavens tidsramme har gjort at det ikke er brukt tid på å finne dem. Én skriver i februar 1939 at boken er blitt "meget omtalt og diskutert"³. Det tyder på at det enten er andre diskusjonsforum utenom denne avhandlingens utvalg og/eller at diskusjonen i stor grad var muntlig i forskjellige kollegiale sammenhenger. Det har heller ikke vært mulig å gå gjennom materialet med "lusekam", så dette kan ikke gi seg ut for å være en fullstendig kartlegging av debatten. Avhandlingen tar likevel sikte på å gi et oversiktsbilde av hvordan den artet seg i tid og innhold.

METODE

Det er bare Aftenposten som er digitalisert, så den kunne søkes gjennom på nettet i letingen etter debatten. 24-timers tilgang til arkivet ble kjøpt og søkeord brukt for å finne relevante artikler. Dette tok en dag. Det var ikke så mye å finne der, bortsett fra anmeldelse av boken av sogneprest *Arne Arnborg*, så debatten gikk tydeligvis ikke i den avisen. Alle landets aviser er å finne på mikrofilm hos Nasjonalbiblioteket, så tanken var å gå gjennom Dagen og Morgenbladet der. Det prosjektet ble fort gitt opp på grunn av at rullingen av filmen var så ubehagelig å se på og at det tok så lang tid - etter en hel dags arbeid var bare 7 måneder av Morgenbladet gjennomgått. Fangsten var en anmeldelse av boken av professor dr. *Sigmund Mowinckel* og to dagers blaing gjennom gamle aviser hos Morgenbladets redaksjon, ga ikke mer. Debatten gikk altså heller ikke i Morgenbladet. Et tilsvarende søk i Dagens gamle aviser, ga et helt annet resultat! Etter to dagers inspirert leting, var halvparten av avisene gjennomgått og etter nok to dager, var over hundre innlegg valgt ut for nærmere gjennomsyn. Etter første gjennomgang, ble mengden halvert og etter andre, godt og vel halvert igjen.

Utskrift fra mikrofilmen var ikke så godt lesbar. Siden de gamle kvartalsbøkene er både store i formatet og tunge, var det ikke så lett å kopiere fra dem, så hos Morgenbladet ble løsningen at avisens fotograf tok bilder av det utvalgte materialet og sendte dem pr e-post. Med litt bearbeiding og klipp-og-lim, ble det veldig klare og lesbare utskrifter. Det ga ideen til å ta bilder også hos Dagen. Avisen har ikke egen fotograf, så jobben ble gjort med eget kamera. Lite erfaring med den slags arbeid, gjorde at det ble mye klipp-og-lim, men resultatet ble bra. MF's

---

³ Norseth, Dagen, 16.02.1939, Søndagstillegget s 5

bibliotek har alle de aktuelle tidsskriftene og interessant materiale kunne skannes der. For KK, NTT og TTKs vedkommende, ble jobben å se gjennom innholdsfortegnelsene og se nærmere på hva som skulte seg bak interessante titler. Konklusjonen på søket ble at debatten ikke gikk i disse foraene. I LKT var det mer å finne, så de utvalgte årgangene ble bladd gjennom fortløpende.

STRUKTUR

Kapittel 2 gir en biografisk skisse av Smemo samt et bilde av den kirkelige konteksten han virket i. Kirken var inne i en brytningstid med forskjellige teologiske retninger som gjorde seg gjeldende. I kapittel 3 analyseres boken og Smemos syn på saken presenteres. I kapittel 4 gjennomgås debatten som kom i etterkant av boken. For å gi en bedre forståelse av hvordan de forskjellige miljøene reagerte på boken, er kapitlet delt opp i underkapitler. Først gis en overordnet oversikt over debatten. Så følger en gjennomgang av hva de forskjellige miljøene mente. Teologenes meninger er delt opp i norske og utenlandske. Deretter følger Oxford-bevegelsens reaksjoner og så lekmannsbevegelsens. Så kommer et underkapittel som tar for seg de sentrale begrepene som er diskutert for å få et bilde av hva debatten gikk ut på. Til slutt gis en konklusjon på hva som kom ut av debatten. I kapittel 5 gis en oppsummering. Det stilles også noen spørsmål som kan danne grunnlag for videre arbeid.

DEFINISJON AV BEGREPER

Når Smemo snakker om "preken", er det først og fremst søndagsgudstjenestens preken han tenker på. Men han er også opptatt av at det skal prekes over dåpssakramentet i tilfeller hvor dåp forrettes i egne gudstjenester. I det store og hele er han opptatt av at det leste bibelordet i kirkelige sammenhenger og i kristne forsamlinger skal aktualiseres og konkretiseres gjennom en preken.

For Smemo er prester og predikanter menn. Derfor brukes pronomenet "han" når de omskrives.

KAP 2: JOHANNES SMEMO OG DEN KIRKEHISTORISKE KONTEKST

KONTEKSTEN

Smemos bok ble til i en brytningstid for kirken og kristenlivet i Norge. Fra før århundreskiftet og fram til boken kom ut i 1938, skjedde det mange og store ting. Det oppstod kirkelige retninger som hadde ulike teologiske oppfatninger, noe som også gjenspeilet seg i ulike oppfatninger av prekenen. La oss se litt på hvordan dette mangfoldet ble til.

I denne perioden ble den store liturgireformen under pastor *Gustav Jensen* gjennomført⁴. I 1883 la han sammen med sokneprest *W. K. Hesselberg* fram et utkast til endret høymesseliturgi og i 1889 kom det ny alterbok. Endringene var svært store og ble ikke uten videre godt mottatt. Menighetene kunne selv velge om de ville innføre den nye liturgien og dermed tok det svært lang tid. I 1914 ble ritualene for dåp og nattverd revidert og i 1920 forelå igjen en ny alterbok. Man ønsket fortsatt en forkortelse av liturgien og i 1938 forelå et utkast, men krigen kom og forstyrret prosessen og etter krigen var man blitt vant til 1920-liturgien og den ble stående.

Den liberale teologi hadde gjort sitt inntog på slutten av 1800-tallet. Dette skapte et spenningsnivå mellom professorene ved TF, en spenning som kulminerte da den liberale pastor *Johannes Ordning* ble utnevnt til professor i dogmatikk i 1906, tre år etter at stillingen ble utlyst og han søkte første gang.⁵ Det var hans sakramentsyn som var det store stridsspørsmålet. Han hevdet at det ikke kunne knyttes noen frelsesvirkning til barnedåpen. Kunne han da sies å være forpliktet på CA? *Sigurd Odland* som var professor i NT og den eneste av professorene som holdt på den konservative, lutherske linje, søkte avskjed og stod 1907 i spissen for opprettelsen av MF. De liberale teologene reagerte sterkt på dette. Sogneprest *Thorvald Klaveness* mente at akademisk frihet kunne glemmes, studentene ville bli nektet å høre forelesninger av moderne teologer. Presten *Johan Løken* karakteriserer MF som en "uforsonlig fordømmende presteskole"⁶. Det ble malt et bilde av MF som "et åndsformørkelsens, intoleransens og fordummelsens sted"⁷. Det konservative miljøet som etter hvert vokste fram på MF, hevdet på sin side at de liberale

---

⁴ Til det følgende, se Wisløff, 1971, s 349-354

⁵ Wisløff, 1971, s 148-155

⁶ Wisløff, 1971, s 168

⁷ Wisløff, 1971, s 169

teologene fornektet kristendommens grunnsannheter når de ikke ville bekjenne de bibelske sannheter uttrykt i den apostoliske bekjennelses andre artikkel⁸. Frontene var steile.

En annen side ved utviklingen etter århundreskiftet, var at det oppstod flere vekkelser⁹, særlig på Østlandet. I 1905 skapte *Albert Lunde* stor vekkelse i Oslo. Han hadde vært i Amerika og var blitt påvirket av *Moody*. Han lot seg gjendøpe og ble predikant. I Oslo var tilstrømmingen så stor at Oslo Indremisjon lot ham få bruke misjonshuset i Calmeyergaten. Der samlet det seg opp til 5000 mennesker når han talte. Året etter kom pinsebevegelsen til Norge ved metodistpresten *T. B. Barratt*. Hans møter var preget av tungetale og andre karismatiske uttrykksformer. I 1912 var *J. O. Smith* opphav til en ny bevegelse som ble kalt "Smiths venner". De plasserte seg konfesjonelt mellom lutheranerne og pinsevevne.

Lekfolket nærer en generell skepsis til geistlighetens forsøk på å engasjere dem i det kirkelige reformarbeidet. Skepsisen ble ikke mindre jo lenger de liberale teologene gikk i sin avvisning av dogmene. Sammen med lederskifte, og dermed innføring av nye tanker, i flere av organisasjonene, var dette en av grunnene til den store veksten i kristne organisasjoner som kom etter 1910. *Johan Martin Wisløff* tok sammen med *Ole Hallesby* og *Edvard Sverdrup*¹⁰ initiativ til flere frivillige tiltak, som barnehjem, gamlehjem, sykehus, ungdomsskoler, gymnas og lærerskoler. De nevnte herrer ønsket også tettere samarbeid mellom organisasjonene og bidro til opprettelsen av landsvennestevnet som samlet tusen mennesker første gang det ble arrangert i 1912. Også Geilomøtene tok de initiativ til. Der samlet de lederne fra de forskjellige organisasjonene.

Radiogudstjenesten ble innført i 1924¹¹ og med den ble folks kirkevaner dramatisk endret. Nå kunne man høre gudstjenesten i sin egen lune stue, i stedet for å ta seg til kirken i allslags vær og for de flestes tilfelle, i alle fall utenfor de store byene, til fots eller i båt. Men man mistet også mye. Man mistet opplevelsen av å være fysisk til stede. Liturgien kan ikke formidles på samme måte over radio, den må oppleves med flere sanser enn hørselen. Man gikk også glipp av muligheten til å gå til nattverd og salmesangens stemning kunne heller ikke formidles helt og fullt. Desto viktigere ble forkynnelsen. Å høre gudstjenesten på radio ble i realiteten å høre prekenen.

Utover 1920-tallet oppstod en ny teologisk strømning i Norge. Smemo presenterte i 1926 Barths dialektiske teologi. Selv om man allerede hadde registrert Barths bok "Der Römerbrief" fra 1919,

---

⁸ Wisløff, 1971, s 228f

⁹ Til det følgende, se Wisløff, 1971, s 141-147

¹⁰ Wisløff, 1971, s 200-213

¹¹ Wisløff, 1971, s 301

må Smemo sies å være den som innførte den dialektiske teologi til Norge. Den fikk store konsekvenser for de eksisterende, tidligere nevnte, frontene.

I 1934 kom den amerikanske vekkellesbevegelsen "Oxford-bevegelsen" eller "gruppebevegelsen" til landet. Den feide inn som en bølge og skapte store vekkelser. Både lek og lærd og særlig folk fra de øvre klasser lot seg rive med. Oxford-bevegelsen representerte noe helt nytt og det var vanskelig å vite hvordan man skulle forholde seg til den. Tidligere vekkelser hadde skjedd innenfor etablerte kirkesamfunn. Slik var det ikke med Oxford-bevegelsen, den gikk på tvers av kirkesamfunn og appellerte til flere miljøer. Den søkte ikke bedehusene, men holdt sine møter på hoteller. Den kom utenfra og etablerte seg i et landskap med tunge tradisjoner. Man kan si at den havnet som en varm potet i fanget på statskirken, dens leire og lekmannsbevegelsen. Smemo så at den med sine arbeidsmetoder representerte en trussel for forkynnelsen.

Dette er i korte trekk den kirkehistoriske konteksten Smemo levde og virket i. De teologiske retningene gjennomgås grundigere nedenfor.

JOHANNES SMEMO

Han ble født i Rugldalen ved Røros i Sør-Trøndelag 31. juli 1898. Faren var baneformann ved sidelinjen opp til gruvene, moren var lærer. Da han var fem år, ble faren forflyttet til Åsen i Inn-Trøndelag. Her drev familien i tillegg en liten gård¹².

Smemo var en særdeles oppvakt gutt og etter folkeskolen gikk han på Fredly kristelige ungdomsskole i Børsa ved Trondheim vinteren 1914-1915. Her hadde han sitt religiøse gjennombrudd. Året etter tok han middelskoleeksamen i Volda og i 1919 tok han examen artium ved katedralskolen i Trondheim¹³. Ungdomsskolen gav ikke karakter, men fra middelskolen og katedralskolen gikk han ut med Særdeles. Høsten 1919 begynte han å studere ved MF, men måtte ganske raskt avbryte da faren ble syk og døde samme høst. Som eldste sønn følte han ansvaret og ble hjemme. Vårsemesteret 1920 hadde han lærerjobb ved Falstad skolehjem. Samme høst tok han opp igjen studiene ved MF. Våren 1924 tok han embedseksamen og året etter praktisk-teologisk eksamen, begge med præceteris. I så måte ble han historisk, for han var MFs første kandidat med toppkarakter¹⁴. Det var forventninger om at han med slike karakterer skulle gå

---

¹² Smemo, TTK, 1947, s 77

¹³ Oftestad, SNL nett, 08.11.2012

¹⁴ Støylen, Kirkens arv - kirkens fremtid, 1968, s 2f

videre på en akademisk løpebane, men Smemo selv ønsket å bli prest. Han ble ordinert 26. juni 1925 og var de neste åtte årene hjelpeprest i Bragenes menighet i Drammen.

Han hadde to studieopphold i Tyskland, et i Erlangen i 1922¹⁵ og et i 1926 i Berlin, hvor han også tilbrakte noen uker i Münster. Der møtte han Barth og ble inspirert av ham. I et brev til professor *Olaf Moe* ved MF som han utviklet et varig vennskap med, skriver han om oppholdet i Münster at "[u]ten sammenligning var det teologisk sett de mest vellykkede uker i hele semesteret"¹⁶. Før Smemo møtte Barth og ble påvirket av ham, definerte han seg selv som konservativ. Dette sier han selv var en følge av farens advarsel mot den "høytflyvende" liberale teologi. Kirkestriden var på sitt mest intense vinteren 1919-1920, nettopp den vinteren Smemo var hjemme. Han så det som en "førelse" at det ble slik at han fulgte dette på avstand og sier i sin vita at det "gav mer perspektiv og ro til vurdering"¹⁷.

I 1933 ble han sokneprest i Sør-Fron, men allerede året etter ble han kalt til MF som hovedlærer i praktisk teologi. Under krigen var han med i Den midlertidige Kirkeledelse fra Ole Hallesby og *Ludvig Hope* ble arrestert i 1943 til han selv ble internert i 1944. I 1947 ble han ordinert til biskop i Agder og fra 1951 og til han gikk av for aldersgrensen, var han biskop i Oslo¹⁸.

Vi skal nå se litt grundigere på de teologiske retninger som er nevnt ovenfor. Denne avhandlingen konsentrerer seg imidlertid om den norske konteksten.

DEN LIBERALE TEOLOGI

I Norge ble man gradvis mer påvirket av de nye tankene som vokste fram i det som etter hvert ble kalt "den liberale teologi". Det var denne liberale fløyen som reiste spørsmålet om forkynnelsen. Hvis man ikke forkynte annerledes i den "nye tid", ville prekenens tid være forbi. Den teologiske brytningen på begynnelsen av 1900-tallet handlet om forkynnelsen, i nåtiden og erfaringen. Prestene *J. J. Jansen* og Thorvald Klaveness var betydningsfulle skikkelser i så måte. Begge var sterkt opptatt av forkynnelsen. I sin bok "Forkynnelsen" som kom i 1906, tar Jansen til orde for å gi den en virkelighetsnær form. Man skulle bruke enkle og forståelige ord og uttrykk og budskapet skulle plasseres i tilhørernes hverdag. Hans regel "[h]vert ord levet, før det ble talt"¹⁹, fikk konsekvenser også for innholdet i forkynnelsen. Selv forkynte han i lang tid ikke

---

¹⁵ Brekke, Aftenposten, 29.07.1958, s 3

¹⁶ Kopperud, LKT, 1998, s 499f

¹⁷ Smemo, TTK, 1947, s 78

¹⁸ Molland, NBL, 1962, s 51

¹⁹ Wisløff, 1971, s 120

sakramentene fordi han ikke følte seg klar for det. For Jansen var *erfaringen* sentral. Også Klaveness var opptatt av å forkynne evangeliet slik at dagens mennesker kunne forstå det. Holdt man seg bare til å forkynne "ikke slitte dogmatiske formler, men - levende moralske krav"²⁰, ville nok folk forstå at de var syndere. Paulus sa jo at syndens erkjennelse kom ved loven. For Klaveness var *morale*n sentral. Oppgaven var å forkynne troens "egentlige vesen"²¹ på en måte som samsvarte med dagens religiøse følelse og tankegang. Hans prekensamling fra 1900 hadde da også tittelen "Evangeliet forkynt for nutiden". Både Jansen og Klaveness hadde stor innflytelse og det er et spørsmål om de ikke, som noen har ment²², må ta ansvaret for at prekenens innhold på 1900-tallet ble innsnevret og redusert.

Grunntanken hos de liberale teologene var at forskningen hadde vist at verbalinspirasjonen som den lutherske ortodoksi la til grunn for dogmene, ikke var holdbar. *Fredrik Petersen* som overtok etter *Gisle Johnson* som lærer i dogmatikk i 1875, mente at man måtte skille mellom det som kunne bevises historisk og det som var troens sak. Skriftens inspirasjon måtte ses på som en åndelig utrustning hos forfatterne, ikke som et diktat. Jansen avviste ikke dogmene, men sluttet seg til det nye vurderingsprinsippet: "[v]i tror i virkeligheten ikke annet enn det vi kjenner at vi lever på"²³. Klaveness hevdet at dagens mennesker forstod erfaringsvitenskapene og kausalitetstanken, men ikke de gamle teologiske formlene²⁴. *Jens Gleditsch* hevdet at den nye teologien slett ikke var en ny rasjonalisme, den ønsket bare å ta Jesu menneskelig side på like stort alvor som hans guddommelige²⁵. Johannes Ording var den teologen som gikk lengst i liberal retning. Han fulgte stort sett Ritschls tankebaner og vurderingsprinsipp som fulgte naturvitenskapens og historievitenskapens retningslinjer. Vurdert på den måten ble det ikke mulig å tro på Bibelens underfortellinger. Heller ikke bekjennelsens artikler om Jesus Kristus var det mulig å rette seg etter. Dogmene om treenigheten, Kristi preeksistens, jomfrufødselen eller Jesu legemlige oppstandelse, stod seg ikke mot en slik vurdering²⁶. *Lyder Brun* framstod som den liberale retnings fremste leder i en årrekke. Han var vesentlig mer moderat enn Ording, men heller ikke han kunne slutte seg til dogmene. Jesus var levendegjort som "menighetens opphøyede herre"²⁷, men det betydde ikke at han var Guds Sønn i metafysisk mening.

---

²⁰ Wisløff, 1971, s 128

²¹ Wisløff, 1971, s 129

²² Wisløff, 1971, s 130

²³ Wisløff, 1971, s 120

²⁴ Wisløff, 1971, s 128

²⁵ Wisløff, 1971, s 129

²⁶ Wisløff, 1971, s 155f

²⁷ Wisløff, 1971, s 158

Det ble etter hvert splittelse innenfor den liberale fløy. Flere yngre teologer syntes at man ikke gikk langt nok. Dogmene skulle ikke bare omtolkes, de skulle brytes helt med. *Kristian Schjelderup* gikk så langt at han ikke kunne anerkjenne at kristendommen hadde noen særstilling blant religionene. Da han i 1928 fikk avslag på søknaden om prestestilling i Værøy og Røst med den begrunnelse at hans trosstandpunkt ikke var i overensstemmelse med Grunnlovens § 2, protesterte mange yngre prester og stod offentlig fram og sa at de delte hans trosstandpunkt²⁸. Den liberale teologi forble en universitetsteologi og fikk aldri fotfeste hos kristenfolket.

Det var altså de liberale teologene som satte forkynnelsen på dagsordenen. Hvilke konsekvenser fikk så det? En konsekvens var at forkynnelsen ble preget av den etiske utfordring, den religiøse følelse og den religiøse personlighet²⁹. En av grunntankene i den liberale teologi var at den religiøse opplevelse var en forutsetning for forkynnensens ektehet. Dette førte til at prestene unngikk å preke om forsoning, rettferdiggjørelse og helliggjørelse og holdt seg til subjektive religiøse behov som trygghet, bønnhørelse, kjærlighet og evig liv. Dermed ble den subjektive religiøse erfaring satt foran det objektive budskapet³⁰. Sentrale kristne sannheter ble erstattet av moralprek. Ved å sette forkynnelsen på dagsordenen og å stille krav til den som i realiteten innskrenket den, ser det ut til at de liberale teologene selv kom til å utløse den prekenkrisen som oppstod.

DEN POSITIVE TEOLOGI

"Positiv teologi" var en fellesbenevnelse på forskjellige former for erfaringsteologi som Johnsons pistikk, Erlangskolen og den "moderne positive" teologi representert ved blant andre *R. Seeberg*, *R. Grützmacher*, *Hunzinger* og *Th. Kaftan*³¹. "Pistikk" var det navnet Johnson ga sin lære om troens vesen og tilblivelse. Johnson var sterkt påvirket av luthersk konfesjonalisme og hans lære gir til slutt den lutherske bekjennelsen rett. En religiøs krise under hans studietid ga ham også et pietistisk preg³². Sigurd Odland og Ole Hallesby var sentrale representanter for den norske positive teologi som vokste fram mot 1920. Hallesby tok kirkens bekjennelse og dogmene som "positivt gitt", derav navnet de norske teologene ga seg selv. Den positive teologien hadde sitt utgangspunkt i *Friedrich Schleiermachers* prinsipptenkning og orienterte seg ut fra den troendes religiøse bevissthet. Dette hadde den felles med den liberale teologi. Kanskje var det grunnen til

---

²⁸ Wisløff, 1971, s 254-256

²⁹ Wisløff, 1971, s 118

³⁰ Wisløff, 1971, s 120f

³¹ Nome, 1958, s 137

³² Birkeflet, uio.no, 12.11.2012

at konservative teologer, som noen har ment³³, ikke reagerte sterkere enn de gjorde overfor den moderne teologien og Ordning. Også den positive teologi var apologetisk, men til forskjell fra den liberale teologi, medførte ikke det subjektive utgangspunktet at trosinnholdet ble diskutert, teologien var mer konservativt konfesjonelt bestemt. Evangeliets innhold var et budskap utenfra om Guds frelsesgjerninger i Jesus Kristus og kunne ikke underlegges kritisk analyse for å finne "kristendommens vesen". Den subjektive prinsippetnkningen kunne bare være som en "øreåpner" for Skriftens tale³⁴. Både Odland og Hallesby var også engasjert i lekmannsbevegelsen og dens organisasjoner. Odland hadde en haugiansk bakgrunn og var "sterkt lavkirkelig og legmannsvennlig"³⁵. Han var med å starte Det norske lutherske indremisjonsselskap i 1891 og var dets første formann. Hallesby var av haugiansk slekt og han vokste opp i et miljø som var preget av "statskirkelig kristendom med vekt på det haugianske og lutherske, med sterke innslag av katekismetradisjonen fra Pontoppidan og pietismen"³⁶. Den norske positive teologien fikk derfor trekk også av pietismen. Både erfaringen og dogmene stod sterkt i den.

Det karakteristiske ved Hallesbys positive teologi var vektleggingen av forkynnelsen. Dette til forskjell fra *Hans Nielsen Hauge*. Hallesby var først og fremst en taler og han hadde en sterk betoning av prekenens rolle. Han henvendte seg i sin forkynnelse direkte til den enkelte tilhører og brukte ofte pronomenet "du" og han appellerte til viljen for å få folk til å omvende seg. Biskop *Johan Chr. Heuch* kritiserte den liberale teologi i sin bok "Mod Strømmen" fra 1902. Om forkynnelsen sa han at den for å ta hensyn til moderne mennesker, var blitt moralprek. Han savnet først og fremst "korsets ord"³⁷. De positive teologene tok avstand fra den liberale "moralprek", men deres egen sterke appell til viljen paret med pietismens krav om å avvise det verdslige, bidrog kanskje heller til å opprettholde prekenkrisen enn å avhjelpe den?

DEN DIALEKTISKE TEOLOGI

Den dialektiske teologis inntreden i Norge førte ikke til dramatikk. Det var sannsynligvis på grunn av Smemos personlighet. Han hadde en "rolig, vurderende, upolemisk-kirkelig holdning"³⁸. Selv om man var oppmerksomme på Barth, var det Smemo som for alvor introduserte den dialektiske teologi her hjemme. Det gjorde han blant annet med det foredraget som er gjennomgått nedenfor. Han skrev også flere artikler hvor han utdypet teologien. I 1929 skrev han

---

³³ Nome, 1958, s 137

³⁴ Nome, 1958, s 138f

³⁵ Oftestad, snl nett, 12.11.2012

³⁶ Moe, snl nett, 12.11.2012

³⁷ Wisløff, 1971, s 131

³⁸ Wisløff, 1971, s 370

en artikkelserie i LKT hvor han kom med kritikk av Barths bekjempelse av historismen som fører helt ut i fornektelse av åpenbarings historiske karakter. Barth har heller ikke noe syn på kirken³⁹. Allerede i 1926 gir han uttrykk for disse reservasjonene.

Den nevnte foredraget, med tittelen "Den nyeste teologis betydning for forkynnelsen" holdt Smemo 18. juni 1927 på teologstevnet på Rjukan. Foredraget er gjengitt i utvidet form i NTT⁴⁰. Som representanter for denne nyeste teologi, nevner han blant annet *Rudolph Otto*, *Paul Göhre*, *Gustav Aulen* og *Erling Eidem*. Men først og fremst er han opptatt av Barth og hans dialektiske teologi. Den stemning som "ånder ut av"⁴¹ den nye teologien er et intenst *alvor*. Særlig Barth mener at man trenger alvorlige prester som tar kristendommen og menneskene alvorlig. Teologien er teosentrisk og roper "etter det *objektive* i motsetning til den forrige epokes subjektivistiske betraktning"⁴². Dette objektive er gitt oss - som *åpenbaring*, "en oversanselig, absolutt virkelighet [som] er brutt inn i denne subjektivitetens og relativitetens verden"⁴³. Dette innebærer en kamp mot rasjonalismen, mennesket kan ikke med sitt intellekt avgjøre hva Gud og kristendommen er. Det er omvendt, mennesket får sin bestemmelse fra Guds åpenbaring. Den nye teologiens eskatologiske syn er at vår oppgave er å tro på Skriftens løfter og å vente på oppfyllelsen av dem.

Gudsbildet er sammensatt. *Gunnar Rosendal* har karakterisert det som den ukjente (Göhre), den vrede (Barth), den hellige (Otto), den uendelig kjærlige (Aulen) og den lidende (Eidem) Gud⁴⁴. For den dialektiske teologi er det om å gjøre å løfte fram igjen evangeliets bilde av "den skjulte Gud og den guddommelige vrede". Tendensen i alle betegnelsene er "viljen til å hevde Guds *majestet* og *suverenitet*"⁴⁵. Smemo konkluderer med at vi alle trenger å lære på nytt hva, hvem og hvordan Gud er. Han viser til hva Bibelen sier om ham: "at han er den veldige, som himlenes himle ikke kan rumme; at han er den utilnærmelige, som bor i et lys hvortil ingen kan komme; at han er den hellig nidkjære, som hjemsøker fedres ondskap på barnene; at han er den levende bevegelige som nærmer sig og fjerner sig, som åpenbarer sig og skjuler sig; at han er fri og gjør hvad der er godt i hans øine; at all hans gjerning bare har ett mål: hans egen ære"⁴⁶.

Mennesket er noe som må overvinnes. "Overfor [Guds] majestet er vi støv og aske, overfor hans hellighet er vi idel synd og skyld. I oss er intet godt, som kunde tjene som spire til et

---

³⁹ Wisløff, 1971, s 371

⁴⁰ Smemo, NTT, 1927, s 209-227

⁴¹ Smemo, NTT, 1927, s 210

⁴² Smemo, NTT, 1927, s 213

⁴³ Smemo, NTT, 1927, s 214

⁴⁴ Smemo, NTT, 1927, s 217

⁴⁵ Dette og foregående sitat er hentet fra Smemo, NTT, 1927, s 218

⁴⁶ Smemo, NTT, 1927, s 218f

nytt og bedre liv. Derfor må *alt* dø..."⁴⁷. Smemo går så langt at han sier at det dreier seg om, er "å få dødet selve viljen til selvstendig eksistens"⁴⁸. Vi skal søke Gud fordi det er vår plikt, ikke fordi det er det høyeste gode, kristendommen er ingen livsforsikringssak. "Frykt for straff, håp om evig lønn, lengsel etter ro i Gud, selve salighetslengselen [...] er en forfalskning av den rene vilje, som bare spør etter Guds vilje."⁴⁹ Man skal være så fri fra seg selv at man gladelig gir slipp på himmelen og går i fortapelsen hvis det er det som er Guds vilje. Mennesket er religiøst selvopptatt og nytelsessykt, de fleste krever at Gud "skal stå til deres private opvartning og fremme deres personlige velbefinnende"⁵⁰. Gud tenker på oss, men vi tenker alltid på oss selv. Vi skryter av at Gud har mettet våre "høiviktige begjær"⁵¹ og dermed leder vi andre inn i den samme egoismen.

Den nye teologien står i motsetning til andre teologiske retninger. Blant dem "mystisk farvet vekkelseskristendom"⁵² med rot hos Schleiermacher som i sin forkynnelse legger vekt på sterke følelser og subjektive religiøse opplevelser og erfaringer heller enn Guds objektive frelsesgjerninger. Barth har kalt denne opplevelseskristendommen for et forræderi mot Gud. Disse religiøse opplevelser er fantomer som må erstattes av *tro*. I følge *Emil Brunner* er det å tro Gud det motsatte av å oppleve ham⁵³. Pietismen er antroposentrisk og ser på Gud som menneskets "høieste gode og den vesentlige salighet"⁵⁴ - Gud har skapt menneskene for at de skal bli evig salige. Denne måten å se Gud på, har pietismen felles med rasjonalismen. Det som den dialektiske teologien reagerer særlig mot, er Harnacks "Gudfader-religion som skal være det vesentlige i Jesu forkynnelse". Harnack hevdet at da Paulus begynte å snakke om Guds vrede, dom, straff, stedsfortredende lidelse og rettferdiggjørelse i Jesu død, var det en forvrenging av Jesu opprinnelige religion. Det måtte det være, for Gud var jo kjærlighet. "Man vilde rense gudsbilledet for de formentlige antropomorfe trekk og dannet sig et motsigelsesfritt og blidt og - høist menneskelig billede."⁵⁵ Moderne optimistisk liberalisme har en paradoksløs kristendomsoppfatning.

For forkynnelsen vil oppgaven bli å gjøre Gud til "den store, levende virkelighet"⁵⁶ for dem som hører på. Det er denne virkeligheten som må være styrende for den, ikke menneskenes og

---

⁴⁷ Smemo, NTT, 1927, s 219

⁴⁸ Smemo, NTT, 1927, s 220

⁴⁹ Smemo, NTT, 1927, s 220f

⁵⁰ Smemo, NTT, 1927, s 222

⁵¹ Smemo, NTT, 1927, s 223

⁵² Smemo, NTT, 1927, s 215

⁵³ Smemo, NTT, 1927, s 215f

⁵⁴ Smemo, NTT, 1927, s 221

⁵⁵ Dette og foregående sitat er hentet fra Smemo, NTT, 1927, s 218

⁵⁶ Smemo, NTT, 1927, s 212

menighetens behov. Forkynnelsen må makte å stille menneskene for Guds ansikt, for bare Gud kan tale om Gud. Den må vitne om Gud på en slik måte at menneskene lærer "Guds-frykt"⁵⁷, for de skal alle falle i hans hender - og det er forferdelig. Forkynnelsen må ikke falle for fristelsen til å søke allianser med tidens idealismer, for de lever bare av menneskelige idéer. Det gis "intet både-og, bare et enten-eller"⁵⁸. Denne spenningen må formidles. Forkynnelsen må gjøre det klart for menneskene at Gud ikke er til for vår skyld, men vi for hans. Vi skylder Gud å frykte, elske og tjene ham. Det er vår plikt å være kristne. Forkynnelsen må være "[p]aradoks-dialektisk" fordi åpenbaringen selv er et stort, uløselig paradoks. Gud trenger ikke forsvar, men noen som vitner om hans ufattelige storhet og ufattelige frelse. Menneskene trenger å høre om "hans dom og hans frelse - ikke utstuderte avhandlinger om løsninger på allehånde religiøse problemer"⁵⁹. Forkynnelsen må være slik at den virker en ydmyk *lydigbet* i det den blir framsagt.

Den dialektiske teologi stilte altså klare krav til forkynnensens innhold og objektivitet. Selv om det gikk rolig for seg, fikk den dialektiske teologis inntreden store konsekvenser blant teologene. *Kaare Støylen* beskriver virkningen på de unge teologene som at teologien "falt [...] som regn på tørr mark"⁶⁰. De var frustrerte over motsetningene mellom det de liberale og de positive teologene lærte og den nye teologien fikk oppslutning både på TF og MF. Den slo bresjer i de gamle frontlinjene. Konsekvensene var at man tok avstand fra både pietismen som konsentrerte seg om opplevelse og erfaring, og det subjektivistiske ved liberalteologien. Det objektive ved Guds ord, sakramentene og embetet ble trukket fram⁶¹. Man var lei av striden, de unge hadde vel heller ikke noe eierskap til den. Barth satte likhetstegn mellom erfaringsteologien og den moderne subjektivismen og man begynte derfor å tenke at frontene var kunstige, de forskjellige syn var bare variasjoner over samme tema. Det var riktignok formale likhetstrekk, men man glemte at de hadde motsatte syn på Bibelens læresubstans. De liberale kunne ikke tro på undrene og hadde problemer med å slutte seg til trosbekjennelsen, mens de positive nettopp holdt den for å være forpliktende for kirken. Man overså også at heller ikke den dialektiske teologien hadde noe svar på strids spørsmålene om Bibelens inspirasjon og autoritet, de ble ganske enkelt lagt til side.

---

⁵⁷ Smemo, NTT, 1927, s 219

⁵⁸ Smemo, NTT, 1927, s 215

⁵⁹ Dette og foregående sistat er hentet fra Smemo, NTT, 1927, s 225

⁶⁰ Støylen, 1968, s 4

⁶¹ Til det følgende, se Wisløff, 1971, s 372

OXFORD-BEVEGELSEN

Det som senere gikk under navnet "Oxford-bevegelsen", ble grunnlagt tidlig i 1920-årene av den amerikanske lutherske presten *Frank Buchman*⁶². Bevegelsen het egentlig First Century Christian Fellowship og fikk innpass ved flere amerikanske universiteter. Oxford-navnet kom fordi den engelske universitetsbyen ble senter for den europeiske satsingen. I slutten av 1920-årene og begynnelsen av 1930-årene spredte bevegelsen seg til flere europeiske land. I tillegg til Storbritannia, markerte den seg i Nederland, Sveits og Skandinavia. Til Norge kom bevegelsen for alvor i 1934. Interessen var vakt et par år tidligere og sommeren 1933 var presten *Howard Rose* invitert til Oslo av Norske Studenters kristelige Forbund for å orientere om bevegelsen. Det ble dannet flere grupper etter mønster fra bevegelsen. Høsten 1934 kom Buchman selv og hans team på invitasjon fra stortingspresident *Carl J. Hambro* og holdt flere "house parties" på Høsbjør turisthotell. Et stort antall mennesker var invitert, fortrinnsvis fra de høyere samfunnsklasser, blant dem politikere, kirkefolk og kulturpersonligheter. Blant de tusen som møtte, var Hambro, Sigmund Mowinckel, rektor ved universitetet *Sam Saland*, biskop *Eivind Berggrav*, J. M. Wisløff og Albert Lunde. Felles for de fleste var at de på forhånd var skeptiske, men at de ble revet med av det de opplevde⁶³.

Formålet med bevegelsens aktiviteter var å "forvandle" samfunnet ved å "forvandle" enkeltmennesker⁶⁴. Samfunnsproblemer skyldtes enkelmenneskers synd. Synd var en antroposentrisk, dennesidig sykdom som angrep viljen til etisk adferd. Syndens karakter var at mennesket var avstengt fra Gud og det som stengte var menneskets egoisme. Ved å "forvandle" mange nok enkeltmennesker, ville hele samfunnet etter hvert bli "forvandlet". Man ble "forvandlet" ved at man gjennom sjelesorg og vitnesbyrd bekjente alle sine synder, og da skulle *alt* på bordet. Ved dette ble man rensket slik at Gud fikk strømme inn i en og foreta "forvandlingen" og man fikk styrke til å motstå nye fall. Livet etter "forvandlingen" skulle leves ved Guds ledelse. I en stille stund ville man få konkret ledelse fra Gud i alle ting, både åndelige og praktiske. Med gruppen skulle man leve i "deling" uten stengsler, man skulle dele alt av erfaringer og tanker. Denne måten å leve på ville føre til at man ville kunne oppfylle fire absolutter. Man skulle kunne leve i absolutt renhet, absolutt kjærlighet, absolutt uselviskhet og absolutt ærlighet.

Bevegelsen hadde bevisst ikke noen klart utformet lære. Oftestad beskriver den som "anti-intellektualistisk, personlighetssentrert og dermed negativ overfor alle former for "teoretisk"

---

⁶² Til det følgende, se Oftestad, 1978, s 82-85

⁶³ Wisløff, 1971, s 400

⁶⁴ Til det følgende, se Oftestad, 1978, s 83-84

og institusjonalisert religiøst liv"⁶⁵. Dette fikk en del av kirkens og organisasjonenes folk til å bli skeptiske. Hallesby og J. M. Wisløff kalte bevegelsen korsløs og læreløs og fikk Indremisjonsselskapets generalforsamling i 1935 til å ta avstand fra gruppen og utelukke noen form for samarbeid med dem⁶⁶. Det var riktignok ikke full enighet om dette, noen mente at skillet ble satt for kategorisk. Det var særlig forsoningslæren, eller mangel på den, som var problemet. Oxford-mannen *A. J. Russell* sa om forsoningen: "Jeg tror ikke forsoningen formildet vreden hos en vred Gud, for det var ingen vrede å formilde. Gud var kjærlighet før forsoningen, og i forsoningen viste han denne kjærlighet."⁶⁷ Dette er noe annet enn det Skriften og kirkens bekjennelse sier. På tross av dette følte mange prester seg tiltrukket av og deltok aktivt i bevegelsen, både liberale og positive. Dette engasjementet forsterket og videreutviklet det samarbeidet mellom leirene som den dialektiske teologi hadde åpnet for. Tidligere vekkelser hadde stengt ute liberale prester, her kunne de endelig få utfolde seg, her spurte ingen om trossyn⁶⁸.

Hvordan gruppen stilte seg til kirkens forkynnelse, kan vi få en anelse om ved å lese *Ronald Fangens* og *Sven Stolpes* innlegg i debatten som kom i etterkant av Smemos bok (se s 39ff). Det nytter så lite å preke. Prekenen er kjedelig og dagens mennesker får ikke noe ut av den. De forstår ikke prestens talemåter og hva han snakker om. Det eneste som kan føre folk til tro, er den personlige sjelesorg. Forkynnelsen på gruppens møter var korte, personlige vitnesbyrd fra "forvandlede" om hva møtet med gruppen hadde betydd for dem og deres verden. Denne forkynnelsen skulle lede "uforvandlede" til sjelesorgen. Gruppens innstilling til forkynnelsen kan ses på som en bekreftelse av og en reaksjon på prekenkrisen. Den forkaster den gamle forkynnelsesformen og tyr til helt andre virkemidler.

OPPSUMMERING

Forkynnelsen hadde vært på dagsordenen i tre tiår. De liberale teologene ville ha en ny preken, en forkynnelse som formidlet "kristendommens vesen" til en moderne befolkning som ikke kunne forstå og tro på noe den ikke kunne se. Dogmene kunne ikke bevises, da kunne de heller ikke forkynnes. Resultatet ble at prekenen ble redusert til moralprek og ting som presten faktisk hadde erfart. De positive teologene mente at de liberale fornektet kristendommens grunnsannheter, men også deres egen forkynnelse var subjektivistisk med appell til viljen og vekt på pietistisk

---

⁶⁵ Oftestad, 1978, s 84

⁶⁶ Oftestad, 1978, s 94f

⁶⁷ Wisløff, 1971, s 404

⁶⁸ Wisløff, 1971, s 406

erfaring. Den dialektiske teologi med sine klare krav til prekenens innhold og objektivitet kom på 1920-tallet som en lettelse for de yngre teologene som var frustrerte over striden mellom de liberale og de positive. Den evnet tydeligvis likevel ikke å avhjelpe den prekenkrisen som hadde oppstått, for da Oxford-bevegelsen kom til Norge noen år senere, avviste den prekenen som virkemiddel - det nyttet ikke å preke. Oxford-bevegelsen hadde det til felles med den liberale og den positive teologi at den la stor vekt på erfaringen. Noen klar læreprofil hadde den bevisst ikke. Den opererte også i en helt ny kontekst, den holdt sine møter på hoteller og ikke på bedehusene, hvor de liberale ikke var velkomne. Dette gjorde at den virket tiltrekkende på folk uavhengig av hvilken teologisk retning de bekjente seg til. En grunn til at den dialektiske teologi ikke klarte å gjøre noe med prekenkrisen, kan være at den fremmet objektiviteten helt ut i det ekstreme. Smemo så alt dette og han skjønnte hvilke trusler mot prekenen det innebar. På denne bakgrunnen skrev han boken "Er prekenens tid forbi?". Spørsmålet hadde ligget latent i tretti år da det ble stilt.

KAP 3: "ER PREKENENS TID FORBI?"

I forordet til boken sier Smemo at han i den evangelisk-lutherske kirke ser en "nedskrivning av prekenens valuta" og det er dette han ønsker å svare på med denne boken. Den er bevisst skrevet kort og konsis fordi han ønsker å påkalle oppmerksomhet fra folk flest. Saken er nemlig ikke et fagspørsmål, men "et livsspørsmål for kirke og folk"⁶⁹.

"I VILLREDE MED PREKENEN"

Smemo nevner "Romerkirken"⁷⁰ og "den halvkatolske engelske kirke" som eksempler på kirker som ikke legger vekt på prekenen, men han ser også innenfor den protestantiske verden at det er en sterkt kritisk holdning til den. Han nevner flere teologer som tenker slik, blant annet *Martin Schian* ("en moderat representant for den liberale nyprotestantisme"⁷¹) som mener at virkningen av prekenen er beskjedne, men den er likevel viktig, noe *Friedrich Niebergall* (en mer radikal kollega) er mer skeptisk til - det *nytter* så lite å preke. Smemo mener at det både her hjemme og i andre land, i lengre tid har bygget seg opp en oppfatning om at prekenen har for stor plass og må vike for andre forkynnelses- og gudstjenesteformer. Noen vil legge mer vekt på objektiv liturgi - prekenen blir sett på som subjektivt vitnesbyrd, andre mener at det trykte ord når flere på en

---

⁶⁹ Begge sitatene i dette avsnittet er fra Smemo, 1938, s 6

⁷⁰ Smemo, 1938, s 7

⁷¹ Dette og foregående sistat er hentet fra Smemo, 1938, s 8

enkler måte. Noen mener at "vår nøkterne tid"⁷² har for liten tillit til ordene og vil ha mer aktiv handling, men først og fremst er det den personlige sjelesorg som framheves - folk kommer ikke til kirken for å høre forkynnelsen, derfor må kirken oppsøke dem enkeltvis.

"HVORFOR DET MÅ PREKES"

Kirken preker på Guds befaling, slik også profetene i GT gjorde det. Selv i Jesu eget virke lå tyngdepunktet på preken om evig liv, selv om han ikke av den grunn forsømt sjelesorgen og gjerningenes vitnesbyrd. Da disiplene reiste ut første gangen, hadde de også befaling om å gjøre gode gjerninger, men først og fremst skulle de forkynne budskapet. Dette fordi gjerninger egentlig bare er tegn som trenger å bli tolket, mens ordet kan forkynnes uavhengig av gjerningene. Apostlene ble av Jesus utrustet til det de skulle gjøre når han ikke lenger var hos dem, ved at de pinsedag ble fylt av Ånden slik at de kunne vitne om ham. Også Paulus er et særlig vitne om befalingen om å forkynne, den lå på ham som en tvang. I hele NT er forkynnelsen av Ordet en selvsagt ting. De som ikke forstår prekenens dominerende plass i kirkens livsvirkelighet, overser grunnen til at kirken må preke, nemlig at Guds egen åpenbaring er et *budskap* som må kunngjøres for at det skal kunne erkjennes og anerkjennes. Kristendommen er Guds åpenbaring av visdom, rettferdighet, helliggjørelse og fullendelse av hans verk i Jesus Kristus. Det er evangeliet selv som gjør prekenen til kirkens grunnvoll, fordi det budskapet den lever av, kun er å finne i Kristi egne Ord og i apostlenes vitnesbyrd. Paulus sier selv i Rom 10:17: "Så kommer da troen av forkynnelsen og forkynnelsen ved Kristi ord".⁷³ Det kristne budskapet må prekes for at den enkelte skal kunne tro og akseptere det og dermed bli frelst ved det. Det er Gud selv som er den egentlige predikant. Åpenbaringsbudskapet ble tvunget fram av hans Ånd, "[d]erfor "preker det" i verden like sikkert og selvfølgelig som "det regner"". Selv om Romerkirken kan sies å ha stått i en nærmest permanent protest mot prekenen, finnes det unntak som for eksempel *Humbert* som sågar mente at prekenen var viktigere enn sakramentene, og humanisten *Erasmus* som hevdet at prekenen og kirkens forfall hang nøye sammen. Men prekenens "gjenfødelse"⁷⁴ kom ikke før med reformasjonen. Senere protestantisme, særlig mystisk-estetiserende krefter, blant annet i Danmark og Tyskland, har villet skyve prekenen til side til fordel for kunstneriske symboler som musikk, fontene som sinnbilde på Guds levende vann og glassmalerier som forkynner "lyset fra det uskapte lys"⁷⁵. Dette er farlig, mener Smemo, for symboler er mangetydige, kristelig innholdsløse og kan være villedende hvis de ikke blir gitt

---

⁷² Smemo, 1938, s 11

⁷³ Smemo, 1938, s 17

⁷⁴ Dette og foregående sistat er hentet fra Smemo, 1938, s 18

⁷⁵ Smemo, 1938, s 20

innhold og mening gjennom prekenen. Til og med sakramentene er, selv om de er reelle Guds-handlinger, i seg selv mangetydige og blir kristne sakramenter først i det elementene får sin tolkning og sitt innhold fra Guds ord. Den evangeliske kirke ikke bare anerkjenner, den *krever* en liturgi som forkynnelse av Ordet, men den må være rett. Idet seremonier og symboler gjør krav på egenverdi, vegrer den seg. *Karl Holl* har sagt om den engelske kirke at grunnen til at den setter prekenen til side til fordel for liturgien, er at den flykter fra sannhetsspørsmålet, som kan være brysomt, og inn i en høytidelig liturgi som gir en ufarlig og behagelig stemning⁷⁶.

"DET SKREVNE GUDS-ORD"

Men hvorfor må det *prekes* når så mange kan lese og Bibelen er så godt utbredt? Er ikke Bibelen og annen kristen litteratur vel så effektiv forkynnelse? Alle kirker tror jo at åpenbaringen fullbyrdes nettopp i Guds ord i Skriften og legger stor vekt på Bibel-lesningen. Riktignok betoner den reformerte kirke prekenens betydning så sterkt at den anser at Skrift-lesningen ikke har noen rettmessig plass i gudstjenesten, men den lutherske kirke har alltid gitt den stor plass - uten at den dermed har ment at den kan erstatte prekenen. Det må *prekes* fordi Guds ord vil bli *hørt*! Først da blir det et *levende* ord. Slik fuglesangens liv ligger i at hver fugl synger med *sitt* nebb, slik får evangeliet liv ved at hver forkynner med *sine* ord. Det er grunnen til at det ikke sendes ut mønsterprekener som bare skal leses opp, man mener at selv en dårlig preken er bedre enn en ren opplesning. Prekenen er Guds egen *livsformidling*. Gud er nidkjær i sin iver etter å frelse, han *roper* ut sitt ord. Han møter ikke bare opp der folk vet at det skal forkynnes, men han søker dem opp der de minst venter det - i Salomos bueganger, på marker og gårdsplasser, i friluftsmøter og gateprekener. Prekenen konkretiserer og aktualiserer Skriftordet fordi mennesket forandrer seg mens Guds sannhet og vilje er hevet over tid og sted. Derfor har presten i prekenen en dobbel oppgave. For det første å oversette bibelordet til dagens språk og gjøre det forståelig for dagens mennesker, og dernest å anvende det på den enkelte tilhører og menighet i deres situasjon. Med andre ord møte menigheten der Gud vil møte den der og da.

"LIVETS OG GJERNINGENES VIDNESBYRD"

Første verdenskrig, med dens brutte løfter og traktater, har forsterket en tendens til at det er liten tillit til ord og prekenens nedvurdering må ses i lys av dette. For moderne mennesker er den bare "prek"⁷⁷. Også krefter innenfor kirken har sett for seg at for å vinne "den realistiske nye tid"⁷⁸,

---

⁷⁶ Smemo, 1938, s 22f

⁷⁷ Smemo, 1938, s 41

⁷⁸ Smemo, 1938, s 42

måtte prekenen vike for den enkelte kristnes liv og levnet. I stedet for å bruke tid på prekestolen, burde kirken heller engasjere seg i praktisk arbeid i samfunnet. Selv om Smemo er enig i at forkynnerens liv må stå i samsvar med det budskap som forkynnes, at den enkelte kristne er satt til å ære Gud og vitne for sin neste først og fremst gjennom sin kristne vandel, og at kirken ikke kan slutte med diakonalt arbeide, blir det helt feil å slutte derfra at liv og levnet skal overta prekenens plass i kirken. Det som er farlig og grunnleggende galt ved denne holdningen, er at man glemmer at kristendommens kjerne er et budskap om at livets sæd er i Guds ord og at det er det som må sås. Menigheten blir skapt og holdes oppe, ikke ved de kristnes personlighet, liv og aktivitet, men ved "det hørbare ord, prekenen, og det synlige ord, sakramentene". CA sier da også at det er ved Ordet Guds Ånd gir liv, uavhengig av om forkynneren lever et verdig liv eller ikke - ved Guds nåde, ikke gjennom menneskegjerninger. Man har begynt å snakke om "personlighetens, vennskapets, [og] tjenestens nådemiddel eller sakrament"⁷⁹. Smemo er klar over at disse uttrykkene blir brukt billedlig, men han mener likevel at det vitner om at de faktiske nådemidlene og sakramentene ikke blir tatt alvorlig nok. Dette bunner i et annet syn på kristne grunnforhold enn det Skriften og reformasjonen har. Han nevner tre representanter for det han mener er ubibelske vurderinger av hva mennesker kan utrette gjennom sin personlighet:

- *Gottfried Arnold* - en sterkt svermerisk pietist som hevdet at rett kristen vandel var mye mer virkekraftig enn preken og undervisning.
- *Schleiermacher* - en klassisk representant for det nittende århundres blanding av følelsesreligiositet og etisk idealisme som hevdet at presten forkynte mer effektivt med et uklanderlig prestelig liv enn ved å preke.
- *Niebergall* - en representant for den personlighetsdyrkende modernisme som mente at det er personligheten som teller. Vi har ikke, og trenger heller ikke, noe autoritativt skriftord. Vi trenger tvert imot en lærefrihet.

Smemo mener at disse ideene er stikk i strid med prekenens vesen. Å legge så stor vekt på personlighetens betydning stiller motstridende krav til forkynneren. På den ene siden gjelder det å være så helgenaktig som mulig for å danne et forbilde, på den andre siden å vise seg som en synder i solidaritet med den man forsøker å hjelpe. Rette kristne forkynnere vet at troen kommer med "hørelsen"⁸⁰ som Paulus sier, og forholder seg deretter. At hellig liv og aktivitet skulle være mer effektivt i misjonssammenheng enn preken, var fremmed for Paulus. *Hus* og *Wicliff* lyktes da heller ikke som reformatorer fordi de fokuserte på pavens og kirkens kritikkverdige liv. En slik

---

⁷⁹ Dette og foregående sistat er hentet fra Smemo, 1938, s 44

⁸⁰ Smemo, 1938, s 47

framgangsmåte så *Martin Luther* ikke annet en fruktløs moralisme i. Smemo viser til flere skriftord som han mener er brukt på feil måte for å underbygge betydningen av gjerninger, blant annet Matt 5:17, 1 Pet 2:12, 1 Pet 3:1f, Fil 2:15 og 2 Kor 4:6. Han poengterer til slutt at han ikke på noen måte ønsker å undervurdere kristnes gode gjerninger som han anser som helt nødvendige. Det han ønsker å gjøre er å gjenreise prekenens plass som overordnet disse.

"SJELESORGEN"

De som her hjemme har syntes at prekenen fikk for stor plass, har hovedsaklig vært dem som har vært spesielt opptatt av sjelesorgen, eller "personlig arbeid", "sjelevinnerarbeide" eller "samdeling", som er andre betegnelser som har vært brukt. "Sjelesorg" har også blitt brukt om en verdslig form for sjelepleie som er en rent menneskelig omsorg for mennesket. Smemo viser til en artikkel av Schjelderup i "Fritt ord" i 1933, for å vise at det også innen kirken er tatt til orde for å erstatte prekenen, "kirkens gamle sjelesørgermiddel"⁸¹ med denne type sjelesorg. Han er glad for at de som trenger det, får den type hjelp, men å tro at den er redningen for den åndelige nød og at den kan erstatte den kristne forkynnelse, reagerer han sterkt på. Den *kristne* sjelesorg, derimot, er akkurat det samme som prekenen, nemlig formidlingen av Guds frelsesord. Forskjellen er at det skjer én til én, mens prekenen er i større omfang. Det er altså ingen grunnlag for konflikt mellom dem, i høyden et spørsmål om vektning. Med den store personlige og samfunnsmessige nød som rådet på den tiden, var det lett å forstå at man kunne bli skuffet over at prekenen fikk utrettet så lite. Når man så opplevde suksess med personlig sjelesorg, var det lett å tenke at de store forsamlings tid var forbi. Men Smemo påpeker at selv om kirken så prekenen som det grunnleggende, hadde den aldri forsømt den personlige sjelesorgen. Man burde heller ikke undervurdere gudstjenesteprekenens rekkevidde, for i løpet av et år er det nå ikke så rent få som har vært innom en kirke og hørt den. Er prekenen god, rekker den også lenger enn dem som faktisk var til stede. Mange innvender at det skjer så lite i forhold til hvor mye det prekes. Smemo påpeker for det første at er prekenen sjelsørgersk anlagt, hvilket den må være for å være en ekte preken, fungerer den som sjelesorg ved at den holder oppe og nærer menighetens tro. "At husbesøk eller eftermøter eller samdeling skulde være noe så nær frelsesnødvendige, hører til de opfinnelser av pietismen og moderne vekkelsesliv som ikke akkurat er disse bevegelsers dyreste arv til oss."⁸² For det andre legger prekenen det helt uunnværlige grunnlaget for den personlige sjelesorg, noe som viser seg særlig ved syke- og dødsleiene, hvor sjelesorgen ville vært bortimot umulig uten prekenens forarbeide. At det til tider er et stort behov for

---

⁸¹ Smemo, 1938, s 57

⁸² Smemo, 1938, s 61

personlig sjelesorg, er Smemo helt inneforstått med. Han ser at man er inne i en slik tid, men mener også at noe av tidens problem/synd er at folk er så selvcentrert og at sjelesorgen dermed lett blir "dulling med sjelene". Kanskje ville det være vel så effektivt å henvise dem til "den mer saklige form for sjelesorg som heter prekenen"⁸³. Smemo presiserer at selv om prekenen er grunnlaget, og veien normalt sett går fra den til den personlige sjelesorg, er sjelesorgen en helt nødvendig nødhjelp som det alltid vil være behov for og som alltid må være tilgjengelig. For det tredje er det også viktig å huske på at den personlige sjelesorgen er en henvendelse til den enkelte, mens i prekenen ropes Guds ord ut i offentligheten. Dermed er man hverandres vitner på de gaver som gis og de forpliktelser som pålegges. Slik er det Guds ord vil forkynnes - ikke i hemmelighet for enkelte utvalgte, men som en tingslyst sak.

"MEN PREKENTRETHETEN -?"

Vi preker ikke for å fylle kirkene, men fordi det er Guds befaling og en organisk egenskap ved evangeliet og kirken. Derfor blir det feil å begrunne den lave estimeringen av prekenen og polemikken mot dens dominerende stilling i den evangeliske kirke med en prekentretthet man mener å se i tiden og å forsøke å løse problemet ved å sette folk på "en slags preken-diett"⁸⁴. Man burde heller spørre seg om det ikke rett og slett prekes for dårlig. Folk er ikke interessert i prestens personlige viderverdigheter, de kommer til kirken for å få åndelig føde - noe de kan leve og dø på. Da duger kun den *bibelske* forkynnelsen om Guds vei til oss og vår vei til ham. Smemo maner til mobilisering for å gjenreise prekenens stilling som sentrum og kjerne i alt evangelisk gudsrikeliv - ikke ved å holde flere prekener, men ved at prester og predikanter legger større vekt på forberedelsene. Han presiserer til slutt at han på ingen måte nedvurderer de andre forkynningsformene, men det han har vært opptatt av i denne boken, er rangordningen mellom dem. Prekenen har og skal ha en særstilling.

ANALYSE AV BOKEN

I 1927 tegner Smemo et ganske så negativt bilde av Gud og mennesket og forholdet mellom oss. Gud er den opphøyde og utilnærmelige. Han er vred og nidkjær og har kun ett mål for øyet - sin egen ære. Det er fryktelig å falle i hans hender. Mennesket er idel synd og skyld, men så selvopptatt at det tror at Gud er til for å tilfredsstille dets religiøse nytelsesbegjær. Det riktige er at det er menneskets *plikt* å frykte og elske Gud, i den grad at det gladelig går i fortapelsen om det er det som er Guds vilje. I sin åpenbaring gir imidlertid Gud et løfte om frelse, men mennesket kan

---

⁸³ Dette og foregående sitat er hentet fra Smemo, 1938, s 63

⁸⁴ Smemo, 1938, s 71

ikke annet enn vente og tro at løftet skal oppfylles. Bildet viser en hard og kjærlighetsløs Gud og mennesket i opposisjon til hans krav om total underkastelse. En forkynnelse med bakgrunn i dette bildet, må formidle det store paradokset og framheve den dialektiske spenningen. Den må formidle Guds dom og hans frelse. Den må evne å skape *frykt*, den må evne å lære mennesket Guds-*frykt* og bevirke ydmyk *lydighet*.

Det bildet han tegner i 1938 er helt annerledes. Gud elsker mennesket. Han er fortsatt nidkjær, men i sin iver etter å frelse - han *roper* ut sitt ord. Han er ikke lenger utilnærmelig, det *finnes* en vei til ham. Guds ord om frelsens vei vil bli *hørt*, derfor nøyer Gud seg ikke med å passivt vente på at mennesket slumper til å høre det, han søker dem opp. Den enkelte kristne er fortsatt satt til å ære Gud, men kristendommens kjerne er et budskap om *liv*, ikke blind lydighet og fortapelse. Bildet viser nå en kjærlig og nær Gud som er aktiv og utrettelig i sitt arbeid med å sanke inn og lede hjem sine villfarne barn. Dette bildet krever en helt annen forkynnelse. Kirken preker på Guds befaling fordi åpenbaringen er et *budskap*. For at det skal kunne forstås og aksepteres, må det *kunngjøres*. Det er ikke lenger frykt og lydighet som er forkynnelsens mål, den skal være en veiviser til Guds frelse. Gud vil nå alle mennesker med sitt budskap, derfor er prekenen så viktig. Den er offentlig, den når mange på samme tid og dermed blir tilhørerne hverandres vitner om at man har fått både de gaver og de forpliktelser som Gud gir. Det er Gud selv som er den egentlige predikanten. Dette stiller krav til prekenens innhold. Den må være *bibelsk*. Først da kan den være den veiviseren mennesket trenger. Livets sæd er i Guds ord og denne sæd må sås.

Smemos yndlingsbilde av prekenen er i boka budskapet og predikanten er herolden som bringer dette budskapet til menneskene. Det er et glimt av såmannsbildet der også, men det dominerende er heroldbildet. Vekten ligger fortsatt på det objektive i åpenbaringen. Frelsesordet er gitt i åpenbaringen og det er *det* som skal bringes videre, ikke hva herolden opplevde på veien. Det er interessant at Smemo bruker både såmannsbildet og heroldbildet fordi det er en spenning mellom dem. Såmannen jobber på lang sikt. Han sår ordet og venter tålmodig på at det skal spire og gro. Han er inneforstått med at forskjellige typer jordsmonn gir ulik kvalitet på "avlingen". Herolden har ikke samme nyanserte forhold til sitt publikum. Han er der et øyeblikk og roper ut sitt budskap til alle uten å forholde seg til hva den enkelte oppfattet, i neste øyeblikk er han borte. Dette bildet passer godt sammen med den dialektiske teologis vektlegging av det objektive. Herolden bringer et budskap utenfra, hva han selv mener om det er ikke relevant. En fornemmer på en helt annen måte at såmannen har hjertet med i arbeidet. Dermed er dette bildet mer subjektivistisk. Er Smemos bruk av såmannsbildet et uttrykk for hans egen moderasjonsprosess?

Skal prekenen være en ekte preken, må den også ha et sjelesørgersk sikte. I foredraget fra 1927 er sjelesorg ikke nevnt. En kan snarere få inntrykk av at han avfeier den slags behov som forkastelig. Om det inntrykket medfører riktighet eller ikke, skal ikke her være sagt. I sin vita ved bispeordinasjonen i 1947, sier han selv om sin første tjeneste som prest i Bragenes, at han er "særskilt glad for innføringen i misjonsarbeidet og i sjelesorgen blant de syke"⁸⁵. Kanskje gjorde denne tjenesten noe med ham som førte til at han etter hvert endret oppfatning. Sikkert er det i alle fall at i 1938 hilser han velkommen en større kirkelig bevissthet om sjelesorgens nødvendighet og verdi. I bokas kapittel om sjelesorg kommer det fram en varme og et stort engasjement for dette. Den *kristne* sjelesorgen, vel og merke. Smemo er glad for at de som trenger verdslig "sjelepleie", får det, men han protesterer på at det blir kalt for sjelesorg. Han likestiller den personlige sjelesorgen og prekenen i den forstand at begge handler om å formidle Guds frelsesord. Det som gjør at prekenen likevel må ha forrang, er at den er offentlig og når flere, mens sjelesorgen når enkeltmennesket. Når en sammenligner foredraget fra 1927 med boka som kom elleve år etter, er inntrykket helt klart at han har endret syn på sjelesorgen. Det er rimelig å anta at møtet med virkeligheten i arbeidet som prest har medvirket, men også andre ting kan ha spilt inn. Som hovedlærer i praktisk teologi på MF, var han også lærer i sjelesorg. En slik stilling ville medføre at han måtte sette seg grundig inn i hva sjelesorg er. Han ville ikke kunne undervise i et slikt fag uten å ha en positiv holdning til det. Vi kan ikke se bort fra at også Oxford-bevegelsen med sitt store fokus på nettopp sjelesorgen har gjort inntrykk på Smemo. Selv om Smemo er tydelig i sin kritikk av bevegelsen, er det ikke til å komme fra at de nådde veldig mange mennesker på sin måte. Smemo kritiserer vel strengt tatt heller ikke bruken av sjelesorg som virkemiddel, men det faktum at den får en så dominerende plass på bekostning av prekenen som i tillegg blir erklært virkningsløs.

Det er nettopp dette som er bokens hovedanliggende. Prekenen kan ikke erstattes. Ikke av Oxford-bevegelsens aktive bruk av sjelesorg. Ikke av deres og andre vekkelsesbevegelsers aktive bruk av personlige vitnesbyrd og ikke av pietismens vektlegging av gode gjerninger og kristen livsførsel. Teologene sluttet ikke å preke, men de liberale insisterte på å ikke si mer enn de personlig kunne stå inne for og kom dermed til å servere en åndelig føde som var tom for livsviktige næringsstoffer. De positive teologene var også påvirket av de samme tankene, kanskje mer enn de var seg selv bevisst. Når de i tillegg var påvirket av pietismens appell til den enkeltes vilje til omvendelse og dermed fokuserte på den religiøse personligheten, ble resultatet like sørgelig for deres del.

---

⁸⁵ Smemo, TTK, 1947, s 78

Begrepet "prekenkrise" eller "prekentrethet" som Smemo kaller det, er ikke et entydig begrep. Det kan ligge i hvert fall to betydninger i det. For det første kan det bety at folk er lei av å høre prekenene. De kan enten være "utsatt" for prekenene i tide og utide, eller prekenene kan være for lange. Eller de kan bli lei av å høre prekenene de ikke forstår. Det kan være fordi presten bruker et språk, ord og uttrykk de ikke forstår, eller fordi innholdet går over hodet på dem. For det andre kan prekenen være i krise fordi den ikke når fram. Den makter ikke å utføre sin oppgave, nemlig å vise mennesker veien til Guds frelse, opprettholde og nære menigheten og ivareta den sjelsesørgersk. Også dette, eller kanskje særlig dette, vil være prestens ansvar. Det Smemo ser i sin samtid er en oppfatning av at det eksisterer en prekentrethet i den første betydningen. Både de liberale og Oxford-bevegelsen var da også nettopp opptatt av at folk ikke forstod den kristne forkynnelsen og mente at annen "medisin" og form måtte til. Smemo selv ser også en prekentrethet, men han mener at den foreligger i den andre betydningen og han plasserer ansvaret klart og tydelig hos prestene. De prioriterer ikke arbeidet med prekenforberedelsene høyt nok. Om han ser rett, vil debatten som vi nå skal se på, kunne si noe om.

KAP 4: BOKEN SKAPTE DEBATT

OVERBLIKK OVER DEBATTEN

Meldinger om høstens nye bøker i alle de tre undersøkte avisene, står å lese i begynnelsen av november 1938⁸⁶, den første 3. november i Dagen, den siste 9. november i Aftenposten. Det antas derfor at boken kom i salg omtrent på den tiden. Bokanmeldelsene kom raskt - den første i avhandlingens materiale kom 18. november. Fire til kom før året var omme og en i 1939. I tillegg er det henvist til anmeldelser andre steder. Smemo selv viser til en anmeldelse i et Oxford-blad⁸⁷, forfatteren Ronald Fangen viser til en i danske "Kristeligt Dagblad"⁸⁸ og *Arne Fjellbu* skrev at "[d]et har fra legmannshold vært skrevet sterke ord til fordel for Smemos bok."⁸⁹, uten at han spesifiserer hvor han har lest dette. Med såpass mange anmeldelser, må en rimelig konklusjon være at boken vakte oppsikt i flere miljøer. Det kan og nevnes at Aftenpostens radioprogramoversikt fra 19. desember 1938 viser at boken var omtalt i et program som tok for seg høstens bøker⁹⁰.

---

⁸⁶ Red. 1938

⁸⁷ Smemo, Dagen, 16.12.1938, s 8

⁸⁸ Fangen, Dagen, 23.12.1938, s 4

⁸⁹ Fjellbu, KK, 1939, s 38

⁹⁰ Aftenposten, 19.12.1938, s 4

Ut april 1939 gikk debatten med et par unntak mellom teologer. Så ble det stille fram til i november samme år, da den første lekmannsrøst meldte seg. Noen få innlegg fra forskjellige hold kom spredt gjennom 1940, før debatten blusset opp igjen i januar 1941. Debatten blant teologene gikk utelukkende i tidsskriftene (med unntak av de fleste utenlandske bidrag), nærmere bestemt i LKT, bare et par spredte innlegg var å finne i andre blader. Dagen stod for resten, med unntak av to bokanmeldelser som stod i Morgenbladet og Aftenposten. Hvorvidt debatten fortsatte å gå i andre fora gjennom krigen, er ikke mulig å ta stilling til her. Men i Dagen og LKT stoppet den naturlig nok opp på slutten av 1941, i og med at begge hadde utgivelsesstopp siste del av krigen. For å få en bedre forståelse av debatten og dem som deltok er det, så langt det har vært mulig å skaffe opplysninger om dem, tatt med et par ord om hvilket teologisk ståsted de har.

HVA TEOLOGENE MENTE

Først ute var sogneprest *Gabriel Skagestad* som anmeldte boken i LKTs litteraturspalte 3. desember 1938⁹¹. Skagestad var oppvokst i og trofast mot et "kirkelig betonet legmannsmiljø på haugiansk grunnlag"⁹². Han tok teologisk embedseksamen i 1903 og i 1925 ble han kalt til å bli den første hovedlærer ved MFs nyopprettede praktisk-teologiske seminar. Han var således Smemos forgjenger i det embetet. Skagestads bokanmeldelse er kort, men positiv. Han kaller boken "et skudd like i blinken", og oppfordrer alle prester til å lese den. Han advarer samtidig mot å bruke den som våpen mot hverandre. Nedenfor er det gjengitt et foredrag han holdt med utgangspunkt i boken, se s 33f. Der kommer det klarere fram hva han selv mener om temaet.

10. desember 1938 anmeldte Sigmund Mowinckel boken i Morgenbladet. Selv om han var professor i GT ved TF på denne tiden, er hans anmeldelse valgt referert sammen med andre reaksjoner fra Oxford-bevegelsen, se s 40.

14. desember 1938 anmelder småkirkeprest Arne Arnborg boken i en kronikk i Aftenposten⁹³. Han synes tittelen er "noget krast formet" og ved første gangs lesning satt han med en følelse av at Smemo hadde tatt vel hardt i og skjøvet de andre forkynnelsesformene "unødige langt i bakgrunnen". Etter å ha lest boken en gang til, ser han imidlertid at Smemo på slutten gir dem "den heder og ære som med rette tilkommer dem". Han mener at boken vil få betydning for kirken.

I LKTs nummer 17. desember 1938 gjengir Smemo selv en artikkel han har oversatt fra det tyske praktisk-teologiske tidsskriftet "Pastoralblätter"⁹⁴. Bladet har utlyst en konkurranse om

---

⁹¹ Skagestad, LKT, nr 25, 03.12.1938, s 598-599. Sitatet er hentet fra s 598.

⁹² Berggrav, NBL, 1962, s 432

⁹³ Arnborg, Aftenposten, 14.12.1938, s 2

⁹⁴ Smemo, LKT, nr 26, 17.12.1938, s 614-621. Sitatet er hentet fra s 618.

den beste sjelesørgerisk-vekkende preken. Juryen består av bladets redaktør dr. *Erich Stange*, studiedirektor *K. H. Rengstorf* og professor *Martin Doerne*. Deres dom over tyske presters forkynnerevner er hard. Blant annet kommer den sjelesørgeriske *direkte tale* "svært til kort". Det blir mer snakk om kristen livsholdning enn om hvordan evangeliet blir virkelighet og slår rot i menneskene. Mange predikanter stiller uekte spørsmål som ikke treffer tilhørerne. Noen uttrykker seg også så tradisjonsbundet og andre så fritt og kunstnerisk, at ingen treffer. Når det gjelder formen, finner juryen at predikantene lett faller i en av to grøfter - noen er låst i den gamle, stive disposisjonen, mens andre frigjør seg i den grad at det ikke er råd å få tak i tankene dere. Juryen maner til besinnelse på hvor aktuell *saken selv* er. Tematikken i artikkelen er mye den samme som i Smemos bok, og en kan spørre seg om dette er ment som en ekstra "fyrstikk" til den debatten han ønsker seg på grunnlag av den.

Han følger opp på nyåret 1939 med to artikler hvor han henviser til boka og ønsker å utdype sine meninger om sakramentforkynnelsen. Den første står i LKT 14. januar og handler om dåpen⁹⁵, den andre, om nattverden, står 12. februar⁹⁶. Om dåpen sier han at selv om mange kun ved slumpetreff kommer til kirken etter at de er konfirmert og har giftet seg, vil de likevel døpe barna sine. Han spør seg om de vet hva de gjør og ikke minst, vet kirken hva den gjør når den døper "praktisk talt alt som bare melder seg"⁹⁷ uten at den sikrer at folk vet hva det innebærer. Om nattverden sier han at det har vært en stigning i søkningen til den, hovedsaklig takket være Oxford-bevegelsen, men også andre vekkelsesbevegelser. Men han holder på at skal de bli værende, må de forstå hva de søker og hvorfor de kommer. Nattverdets karakter av evangelium må forkynnes. Folk må få vite at de kan komme til alters selv om de er syndere. "Skranken må, som Bengel sier, her oppstilles foran kirkens dør og ikke omkring alteret."⁹⁸

Diakonhjemmets forstander, sogneprest *Thorleif Norseth*, spør i et innlegg i Dagen, 16. februar 1939 om diakoniens tid er forbi⁹⁹. Han bruker ikke tittelen slik for å markere et motsetningsforhold til Smemos bok som han mener tar opp et "meget aktuelt spørsmål". På samme måte som Smemo retter ensidig fokus på prekenen og naturlig nok dermed nedtoner andre virkemidler som sjelesorg og diakoni, ønsker han å rette et ensidig søkelys på diakonien. Han mener at diakonien har en ufortjent svak plass i kirkens bevissthet. Han minner om Jakobs ord: "vær ordets gjørere, ikke bare dets hørere". Forkynnelse og diakoni er to sider av samme sak, nemlig kirken, og diakonen burde kunne utfylle og avlaste presten slik at denne kunne konsentrere seg mer om det første.

---

⁹⁵ Smemo, LKT, nr 1, 14.01.1939, s 4-11

⁹⁶ Smemo, LKT, nr 3, 12.02.1939, s 51-62

⁹⁷ Smemo, LKT, nr 1, 14.01.1939, s 8

⁹⁸ Smemo, LKT, nr 3, 12.02.1939, s 55

⁹⁹ Norseth, Dagen, 16.02.1939, Søndagstillegget s 5-6. Sitatene her hentet fra s 5.

I første nummer av KK i 1939, anmelder også domprost Arne Fjellbu¹⁰⁰ boken. Han hadde tilhørt den liberal fløy, men erkjente etter hvert at den liberale teologi var foreldet. Utgivelsesdato er usikkert, men hvis bladet ikke har endret noe i årenes løp, kan kanskje 2011-datoene være en pekepinn. I så fall kom det ut i slutten av mars. Fjellbu mener at tittelen på boken er desorienterende fordi den stiller et spørsmål som de færreste andre ville ha stilt. Selv om Smemo er innom liturgien, er det "liv og dåd" og den personlige sjelesorgen han egentlig er opptatt av. Fjellbu mener Smemo bommer på at det bildet han tegner skulle gjelde Norge og peker på at han bare viser til tyske teologer ("ja til og med gamle *Niebergall*"¹⁰¹, som i følge Fjellbu ikke lenger står for de meninger Smemo tillegger ham). Han kritiserer Smemo for at han mener Oxford-bevegelsen nedvurderer prekenen mens han ikke anerkjenner at gruppen faktisk har ført mange til gudstjenesten og nattverden. At bevegelsen ønsker å framstå som en sjelesørgerbevegelse, bør man applaudere, ikke kritisere. Hovedkritikken går på at Smemo ønsker en rangordning mellom prekenen og de andre virkemidlene og dermed kommer til å degradere dem, særlig sjelesorgen. Når Smemo snakker om "livets og gjerningenes vitnesbyrd", mener Fjellbu at han argumenterer som om folk ikke kjente kristendommen. "Her gjør Smemo sig skyldig i å synde mot den dialektikk som både Guds ord og det kristne liv forkynner."¹⁰² Det karakteristiske ved tidens realisme er nettopp ikke et spørsmål om rang og vekt, men et både-og. Fjellbu er glad for at man har kommet bort fra den subjektivismen som tidligere preget kristendommen i Norge, men han mener at Smemo tenderer mot en død ortodoksi, selv om han er klar over at Smemo selv ikke ønsker en slik konsekvens. Han ser boken som en reaksjon mot både Oxford-bevegelsen og pietismen, noe han synes er interessant, men det gir ham trang til å forsvare pietismen. Han kritiserer Smemo sterkt for at han foreskriver "at det er gjennom prekenens levende røst Gud virker de store og rette ting i sin kirke. [...] Det går sannelig ikke an å foreskrive hvordan Gud virker." Uansett hva man mener om Oxford-bevegelsen, må man gi dem kreditt for at de har omvendt masser av mennesker med andre virkemidler enn offentlig forkynnelse. Til slutt advarer han lekmannsbevegelsen som i følge ham har rost boken, om at Smemo ønsker seg "et nytt hierarki eller prestevelde"¹⁰³. Han mener Smemo mangler forståelse for folk som arbeider langs andre linjer enn det han gjør selv. Boken fører inn på en farlig vei, hvor vekkelsesbevegelsen holdes utenfor kirken.

Olaf Moe skriver i TTK, sannsynligvis første nummer i 1939, en artikkel om preken og vitnesbyrd i NT¹⁰⁴. Moe var konservativ og var professor i NT ved MF. Han henviser til en

---

¹⁰⁰ Fjellbu, KK, 1939, s 29-39

¹⁰¹ Fjellbu, KK, 1939, s 29

¹⁰² Fjellbu, KK, 1939, s 33

¹⁰³ Dette og foregående sitat er hentet fra Fjellbu, KK, 1939, s 37

¹⁰⁴ Moe, TTK, 1939, s 61-75

artikkel av Smemo i samme blad fra 1937 med tittelen "Prekenen som vidnesbyrd i N. T. og nutiden". Han henviser ikke til Smemos bok, men en kan jo spørre seg om ikke artikkelen likevel kan antas å være et innspill i debatten, siden den kommer på dette tidspunktet og går rett inn i tematikken. Moe mener at preken og vitnesbyrd tidligere var to sider av samme sak, mens "den nyeste tids vekkellesbevegelser" gjør forholdet mellom dem vanskelig. Barthianismens teologiske vekkelles legger ensidig vekt på prekenen som utlegning av Guds ord, mens gruppebevegelsen legger ensidig vekt på at vitnesbyrdet er "beretningen om selvoplevet livsforvandling"¹⁰⁵. Etter å ha analysert begrepene preken og vitnesbyrd i NT, konkluderer Moe med at NT rettferdiggjør preken og offentlig forkynnelse "ved dertil kalte og utrustede predikanter"¹⁰⁶ som det normale middel til å føre folk til troen. Predikanten har *hørt* Kristus. Men NT tillegger også det historiske og det åndelige vitnesbyrd stor vekt. Vitnet har *sett* Kristus. Idealet må være å forene de to, men han presiserer at predikantens eget opplevelsesvitnesbyrd bør ha en "høist tilbaketredende"¹⁰⁷ plass.

27. april 1939 har både Aftenposten og Dagen et referat fra et foredrag Skagestad holdt under Bekjennelsestro Presters Broderkrets' vårmøte dagen før¹⁰⁸. Foredraget er gjengitt i sin helhet i LKT nr 11, 3. juni¹⁰⁹. Skagestad åpner med at det er Smemos bok som ligger til grunn for foredraget. Han er enig med Smemo i at prekenens verdi over "en liten menneskealder" har blitt nedvurdert og berømmer hans forsøk på å rehabilitere den. Det farligste er at denne nedvurderingen har blitt gjort av prestene selv, de tør ikke å tro på sin egen preken. Man har vært påvirket av den liberale tanke som har rådet helt siden Schleiermacher, at prekenen er et "subjektivt vidnesbyrd, uttrykk for meninger og tanker som jeg har gjort mig om de hellige ting"¹¹⁰. Slike tanker er uunngåelige dersom prestene og forkynnerne ser seg selv som den egentlige ansvarlige for prekenen, og måler dens effektivitet etter hvor mange som kommer og hører og hvordan den virker på dem. Man glemmer at Kristus er den egentlige ansvarlige, prestene og forkynnerne er bare "herolder og vidner"¹¹¹. Før han går videre og holder preken og sjelesorg opp mot hverandre, definerer han begrepene. Med "preken" mener han prestens offentlige forkynnelse, primært i gudstjenesten, men også ellers. Med "sjelesorg" mener han den regulære sjelesorg hos syke, gamle og "særlig anfektede og tvilende"¹¹². Når han snakker om at prestene søker å finne et surrogat for prekenen, mener han ikke at de ser etter en reell erstatning,

---

¹⁰⁵ Dette og foregående sitat er fra Moe, TTK, 1939, s 61

¹⁰⁶ Moe, TTK, 1939, s 73

¹⁰⁷ Moe, TTK, 1939, s 74

¹⁰⁸ "Dagen"s Oslo-korrespondent, Dagen, 27.04.1939, s 4 og Red., Aftenposten, 27.04.1939, s 8

¹⁰⁹ Skagestad, LKT, nr 11, 03.06.1939, s 246-255

¹¹⁰ Dette og foregående sitat er fra Skagestad, LKT, nr 11, 03.06.1939, s 247

¹¹¹ Skagestad, LKT, nr 11, 03.06.1939, s 248

¹¹² Skagestad, LKT, nr 11, 03.06.1939, s 249

men heller et annet område hvor de kan legge hovedvekten av sin tjeneste. Slike prester, som på forhånd er "mentalt disponert for å søke erstatning for prekenen"¹¹³, vil lett kunne påvirkes av Oxford-bevegelsen til å la sjelesorgen bli et slikt område. Han nevner Oxford-bevegelsen spesielt, nettopp fordi mange prester har følt seg tiltrukket av den, men tendensen til å flytte tyngdepunktet fra menighetene til mindre grupper og fra prekenen til vitnesbyrd og sjelesorg, er å finne hos alle vekkellesbevegelsene. Skagestad ønsker sjelesorg i mange varianter hjertelig velkommen, men under prekenens prinsipielle primat. Prekenen og menigheten kan klare seg i lengre tid med lite eller ingen sjelesorg, men uten den offentlige preken vil sjelesorgen snart "forfalle i subjektivism og psykologisme"¹¹⁴.

Etter dette blir det stille på den teologiske fronten et helt år. Det var nærliggende å tro at de hadde annet å tenke på, tatt i betraktning situasjonen i Europa. Derfor var det forbausende å oppdage at det få dager etter krigsutbruddet her hjemme stod en artikkel i LKT som klart kunne tyde på at saken fortsatt var aktuell. 20. april 1940 skrev sogneprest *Kristoffer Dale* en artikkel med tittelen "Læra og vitnesbyrdet i forkynninga"¹¹⁵. Artikkelen har ingen direkte henvisning til Smemos bok, men han diskuterer like fullt med Smemo om vitnesbyrdets plass og betydning i forkynnelsen. Selv om han ser farene ved vitnesbyrdet, den største at en kan komme til å forkynne seg selv i stedet for Kristus, mener han at det har en nødvendig plass. For at troen skal virke, må den forkynnes som noe personlig opplevd - tilhøreren må kjenne at det taleren sier, vedkommer dem begge. Gjennom selvvitnesbyrdet kan prekenen også gi sjelesørgerisk hjelp til dem som strir med det samme som predikanten har stridd med. Han peker på ortodoksien som et ytterpunkt, hvor prekenen skulle være helt objektiv og kun inneholde lære, den kunnskapen som var nødvendig for å bli frelst. Et annet ytterpunkt er Oxford-bevegelsen, hvor forkynnelsen kan bli helt oppslukt av vitnesbyrdet. Han konkluderer med at vitnesbyrdet har en viktig plass, men man skal vokte seg for å forkynne vitnesbyrdet. Man skal forkynne *med* det.

2. november 1940 kommer Smemo selv på banen igjen. I LKT stiller han spørsmålet hvordan norsk lov sier at det skal prekes¹¹⁶. En dansk prest har stilt spørsmålet på Danmarks vegne og Smemo mener det kan ha interesse også for norske predikanter. Debatten har tydeligvis stilnet, kanskje er dette fra Smemos side et forsøk på å få den i gang igjen. Det er Christian den Femtes Norske Lov fra 1687 det er snakk om og Smemo kommenterer noen paragrafer som handler om prekenen. For eksempel sier § 7 at presten ikke skal framføre noe som er mørkt og

---

¹¹³ Skagestad, LKT, nr 11, 03.06.1939, s 251

¹¹⁴ Skagestad, LKT, nr 11, 03.06.1939, s 253

¹¹⁵ Dale, LKT, nr 8, 20.04.1940, s 178-185

¹¹⁶ Smemo, LKT, nr 21, 02.11.1940, s 421-424. Sitatene er hentet fra s 422.

vanskelig å forstå. Heller ikke skal han bruke prekenen til å vise fram sin egen kunnskap og skarpsindighet, men ha menighetens oppbyggelse i tankene. § 11 formaner presten om å begrense sine prekener til én time og ikke gjøre dem for vidløftige. Smemo mener at i begge disse paragrafene "skjerpes det sjelesørgeriske sikte, og både den høytflyvende predikant og den som vever vadmél, får på pukkelen". § 8 slår fast at prestene ikke kan si hva de vil, men skal holde seg til saken. Smemo kaller dette et alvorsord "mot enhver utilbørlig subjektivisme og til vern om forkynnelse saklige substans". (Her peker Smemo direkte på det som er problemet med prekenen og har ført til prekenkrisen. Her forankrer han det spørsmålet han selv reiser i tradisjonen og viser at han selv har et edruelig grunnsyn på forkynnelsen.)

Kanskje var det Smemo som fikk debatten i gang igjen, enten det var hans intensjon eller ikke. I alle fall har sogneprest Carl Fredrik Wisløff 25. januar 1941 en artikkel i LKT om ord og handling i den troendes vitnesbyrd¹¹⁷. Wisløff var konservativ teolog og "forankret i en gammelluthersk oppfatning av Skriftens autoritet og lavkirkelig vekkelseskristendom"¹¹⁸. Han viser til at det har vært "en viss drøftelse i teologisk og kirkelig litteratur i den siste tid"¹¹⁹ om dette temaet, og han peker særlig på Smemos "myndig og klare"¹²⁰ bok. Han gir sin tilslutning til Smemos syn, men ønsker å utdype dette ene momentet i boka. Han holder opp mot hverandre to teologers syn på vitnesbyrd som han mener havner i hver sin grøft. Karl Barth slår fast at "vitnesbyrd" i Skriften kun gjelder det talte ord, liv og gjerning hører ikke med. *Helmuth Schreiner* setter begrepet forkynnelse som overordnet, med ordets og livets vitnesbyrd som likeverdige, underordnede ledd. Smemo sier at tegnet er taust og må tolkes med ord. Wisløff presiserer at det ikke bare er dette det dreier seg om. Det den troende skal vitne om, er *lov og evangelium*. Så vi bort fra Jesu ord og tale og bare så på hans liv, ble hans vitnesbyrd bare *lovens* vitnesbyrd, han ble bare et forbilde. "Forsoneren blir han *for meg* først når han taler evangeliets ord."¹²¹ Det tause vitnesbyrd er lovens vitnesbyrd. Evangeliets egenart - at Gud ble menneske, det kan bare fortelles, ikke leves.

Denne artikkelen utløser en debatt mellom Wisløff og Moe som svarer i LKT 22. mars 1941¹²². Han roser Wisløffs intensjon om å fastholde ordets primat, den er både bibelsk og luthersk. "Prekenens tid er ikke forbi og vil aldri kunne bli forbi i en evangelisk kirke!"¹²³ Han mener likevel at Wisløff ikke treffer når han sier at livets vitnesbyrd bare er lovens, og poengterer at det at Jesus spiste med tollere og syndere, var livets vitnesbyrd om evangeliet - Jesus var ikke

---

¹¹⁷ Wisløff, LKT, nr 2, 25.01.1941, s 27-37

¹¹⁸ Oftestad, SNL nett, 15.10.2012

¹¹⁹ Wisløff, LKT, nr 2, 25.01.1941, s 27

¹²⁰ Wisløff, LKT, nr 2, 25.01.1941, s 28

¹²¹ Wisløff, LKT, nr 2, 25.01.1941, s 34

¹²² Moe, LKT, nr 6, 22.03.1941, s 130-134

¹²³ Moe, LKT, nr 6, 22.03.1941, s 130

bare den hellige, men også den nådige. Og en analyse av "det tause blikk som Herren sendte Peter i yppersteprestegårdens gård" viser at det ikke bare ga "uttrykk for hellighetens dom, men framfor alt for kjærlighetens medfølelse og barmhjertighet mot den falne apostel"¹²⁴. Han vedgår at livets vitnesbyrd for de fleste framstår som lovens, men det er fordi de ikke har sett seg selv som syndere. For dem som gjør det - "botferdige eller ydmyke sjeler, vil dets virkning mer svare til evangeliets. *Deri deler det tause vitnesbyrd skjebne med forkynnelsen.*"¹²⁵ Forkynnelsen er nemlig avhengig av den samme mottakelighet.

19. april 1941 presiserer Wisløff at hans artikkel bygget på den forutsetning at det tause vitnesbyrd stod *alene*¹²⁶. Jesu blikk til Peter kunne ikke ha sagt til en uinnvidd at "[s]lik tilgir Gud", bare at "[s]lik tilgir han". Det kunne ha fått tilskueren til å tenke at slik burde han selv også tilgi, kunne ha stått som et forbilde for ham - "Lovens tale!"

I samme nummer av LKT imøtegår også prost Brigt Hope Wisløffs første artikkel¹²⁷. Han mener Wisløff er inkonsekvent når han først sier at både ord og handling er nødvendige og ikke kan skilles ad, men så ender opp med å vurdere læren høyere enn livet. Det rette, mener Hope, er at kristen livsvandel samtidig virker som lov og evangelium, "både dømmende og tillokkende"¹²⁸. Han mener at læren og forkynnelsen har skylden for den slappe moral som er å se blant bekjennende kristne. "I vårt system har vi ikke hatt plass for det guddommelig bud: Du skal." Dette har påvirket folk til ikke å "ta det så nøye med livsvandelen"¹²⁹.

Moe svarer igjen 3. mai 1941¹³⁰. Han mener Wisløff blander sammen hva et vitnesbyrd er og hvordan det *oppfattes*. Han sier seg enig i at mennesker som ikke har hørt evangeliet, ikke kan oppfatte livets vitnesbyrd som evangelium for så vidt som evangeliet er "et budskap om hva Gud har gjort ved Kristus til vår frelse"¹³¹, men at Jesu gjerninger "i og for seg er vitnesbyrd om Guds nåde og barmhjertighet og for så vidt om evangeliet"¹³².

Teologene er altså gjennomgående positive til boken og er glad for at Smemo reiser spørsmålet. Om de har litt ulike synspunkter på prekenens rolle, anerkjenner de at det problemet Smemo peker på er reelt. Unntaket er Arne Fjellbu som mener spørsmålet er uekte. Vi kan også legge merke til at Smemo selv bidrar et par ganger. Det kan se ut som om han i begge omgangene ønsker å bidra til å få debatten i gang.

---

¹²⁴ Dette og foregående sitat er fra Moe, LKT, nr 6, 22.03.1941, s 131

¹²⁵ Moe, LKT, nr 6, 22.03.1941, s 134

¹²⁶ Wisløff, LKT, nr 8, 19.04.1941, s 178-182. Sitatene er hentet fra s 181.

¹²⁷ Hope, LKT, nr 8, 19.04.1941, s 183-188

¹²⁸ Hope, LKT, nr 8, 19.04.1941, s 183

¹²⁹ Dette og foregående sitat er fra Hope, LKT, nr 8, 19.04.1941, s 188

¹³⁰ Moe, LKT, nr 9, 03.05.1941, s 208-210

¹³¹ Moe, LKT, nr 9, 03.05.1941, s 210

¹³² Moe, LKT, nr 9, 03.05.1941, s 209

REAKSJONER FRA UTLANDET

Boken vakte tydelig nok oppsikt ut over landets grenser. Allerede i desember 1938 viser Ronald Fangen til en bokomtale i et dansk blad¹³³. De innleggene som ble funnet i det undersøkte materialet og vurdert til å kunne knyttes til boken og debatten om den, er alle fra teologisk hold.

16. januar 1939 refererer Dagen en artikkel i det danske "Højskolebladet" av valgmenighetsprest *Asger Højmark*¹³⁴. De kaller det "en dansk røst". Det Højmark reagerer på, er en ordveksling mellom Smemo og Fangen om forholdet mellom preken og sjelesorg (se s 39ff). Højmark representerer grundtvigske kristne og for dem virker en slik ordveksling fremmed - som om mennesker med sine virkemidler skulle kunne skape vekkelse. "Sjelesørger" er en betegnelse de forbeholder Den hellig ånd. Personlig samtale, derimot, er "noget inderlig godt", men slike samtaler vil miste en frihet de er avhengige av om de blir organisert. Det samme gjelder personlige vitnesbyrd. Det er grunnen til at de er skeptiske til Oxford-bevegelsen og andre vekkelsesbevegelser, som ser på disse tingene som en nødvendig del av et møte.

25. januar 1939 bringer Dagen "en tysk røst i diskusjonen om prekenen og de andre former for forkynnelse"¹³⁵. Her referer de en artikkel dr. Martin Doerne som var professor i praktisk teologi ved universitetet i Leipzig, skrev i januarnummeret av det tyske tidsskriftet "Pastoralblätter". Her er ingen direkte henvisning til Smemos bok, men avisen knytter helt tydelig det han skriver til debatten og mange uttrykk og vendinger er som hentet ut av boken. Doerne skriver at han kan forstå "de mange" som mener at den offentlige prekenens tid er forbi og at det eneste som duger er "kjærlighetens *handlende* ord". Han gir Schreiner som er prekenlærer, rett i at den kristne tales og den kristne gjernings vitnesbyrd henger uløselig sammen, ellers vil prekenen dø. Tidens erfaringer viser også nødvendigheten av enhet mellom kirkens budskap og handling (diakoni) og hvor viktig sjelesorgen er. Men Doerne hevder likevel "prekenens primat". Den er og blir den avgjørende form for kirkelig tjeneste, den er selve grunnlaget for de andre. Alt det andre kirken gjør, kunne andre ha gjort, men prekenen, forkynnelsen, er det bare kirken som kan gjøre. Å preke evangeliet offentlig er kristenhetens egentlige livskall - fordi Jesus Kristus er det "personblevne" Guds ord og fordi Ordet er til *alle*.

Også i Sverige har de merket seg boken og debatten, noe Sven Stolpes "Brev til en prest" i Dagen fra 14. og 15. august 1940 viser (se s 42f).

---

¹³³ Fangen, Dagen, 23.12.1938, s 4

¹³⁴ Højmark, Dagen, 16.01.1939, s 7. Sitatene er hentet herfra.

¹³⁵ Doerne, Dagen, 25.01.1939, s 4. Sitatene er hentet herfra.

11. og 25. januar 1941 har LKT over to nummer hentet et foredrag om hvorfor vi holder offentlig gudstjeneste fra det danske tidsskriftet "Kirken og Tiden"¹³⁶. Foredraget er holdt av dosent, dr. teol. K. E. Skydsgaard. Redaksjonen mener at det "har ærend også til det norske kirkefolk"¹³⁷. Heller ikke Skydsgaard henviser direkte til boka, men har mange indirekte henvisninger. Temaet for foredraget er begrepet "offentlig", hva som ligger i at gudstjenesten og kirken er offentlig. Han ser på gudstjenestens offentlighet fra tre perspektiver - forkynnelsen, liturgien og det sakramentale. Om forkynnelsen sier han at det er en skjebnesvanger misforståelse når prekenen i evangeliske gudstjenester får så stor plass at den overskygger resten. Den skal tvert imot være "det profetiske element som gir ordet adresse og aktualitet, hvorigjennom den blir det stadige middel til at liturgien (som han kaller "folkets svar på Guds frelsende gjerning"¹³⁸) ikke blir til tom form"¹³⁹. Han tror nok det er riktig som det blir sagt, at folk er "trette av preken", men han tror det er *prestenes* preken de er trette av. Prekenene er ikke *offentlige* nok. Hvem bryr seg om prestens private meninger og erfaringer? Jo mer offentlig prekenen er, jo "renere og sannere"¹⁴⁰ blir den. Vi trenger ikke mindre preken, men fornyet preken, mer preget av teologi og bønn om Den hellige ånd.

15. august 1941 kommer det nok et innlegg i Dagen, fra dansk hold¹⁴¹. Presten T. P. Honoré har lest Smemos bok og tolker ham dit hen at han sier at prekenens tid ikke er forbi, men vil være det hvis ikke ordet blir gjort til Herre. Han mener at å "preke [folk] til behag", eller å gjøre gudstjenestene mer tiltalende, ikke er det som skal til for å få folk til å komme til kirka. Det eneste som hjelper, er å "dra dem etter samvittigheten" (mitt uttrykk) ved hjelp av personlige vitnesbyrd. Forkynnelsen er nemlig kirkens eneste problem. Guds ord må forkynnes slik at det skapes vitner. Ikke slike "prosjektmakere og vindmakere" som "har det så travelt i denne tid", men folk som selv er blitt frigjort av evangeliet og derfor kan være vitner som appellerer til samvittighetene. Dermed blir forkynnelsens problem å "gi ordet herredømme" på en slik måte at slike vitner skapes.

Smemos problemstilling er altså ikke fremmed for teologer utenfor Norges grenser og det er tydelig at boken og debatten her hjemme har fått oppmerksomhet. Debatten har spredt seg like til Tyskland.

---

¹³⁶ Skydsgaard, LKT, nr 1, 11.01.1941, s 5-11 og nr 2, 25.01.1941, s 38-44

¹³⁷ Skydsgaard, LKT, nr 1, 11.01.1941, s 5

¹³⁸ Skydsgaard, LKT, nr 2, 25.01.1941, s 40

¹³⁹ Skydsgaard, LKT, nr 2, 25.01.1941, s 39

¹⁴⁰ Dette og foregående sitat er fra Skydsgaard, LKT, nr 2, 25.01.1941, s 40

¹⁴¹ Honoré, Dagen, 15.08.1941, s 4. Sitatene er hentet herfra.

OXFORD-BEVEGELSENS REAKSJONER

Det kom ikke mange reaksjoner fra Oxford-bevegelsens side, men de som kom, var ganske sterke. Ronald Fangen var først ute, med en omtale av boken og, helst, Smemos meninger i den¹⁴². Hans innlegg stod på trykk over en hel side i Dagen 9. desember 1938. Fangen fikk sitt kristne gjennombrudd på Oxford-bevegelsens første store house party på Høsbjør hotell i 1934, men han distanserte seg ganske raskt og brøt allerede året etter med bevegelsens grunnlegger, Frank Buchman. I følge Oftestad fant han ""team"-disiplinen tyrannisk og uevangelisk"¹⁴³. Mot denne bakgrunnen kan hans angrep på Smemo og hans sterke forsvar av Oxford-bevegelsen nå, tre år senere, virke litt pussig. Men igjen i følge Oftestad, var hans vei bort fra bevegelsen ikke noe dramatisk brudd og han beholdt en viss lojalitet¹⁴⁴. Fangen åpner med å fortelle om to episoder han opplevde i Sverige, hvor lavt kirkeoppmøte ble begrunnet av svensker med at folk hadde "tröttnat" på prekenen. Den ene sier at folk "er fullstendig sønderpredikade!". Fangen regner med at det er denne prekentrettheten, som også gjelder i Norge, Smemo sikter til med boka si. Han er prinsipielt enig med Smemo i at forkynnelsen er livsviktig for kirken og han hilser velkommen hvis boka får prester til å bruke mer tid på prekenforberedelsen, men han mener at Smemo vurderer prekenens effektivitet for høyt. Gudstjenesten krever en viss "kristelig modenhet" for at folk skal ha utbytte av den. Kirkelig vekkelse kan nok ha forekommet, men ytterst sjelden. Derimot er det udiskutabelt at det forekommer vekkelser utenfor kirken og at folk etter at de har hatt sitt religiøse gjennombrudd, søker til kirkene for å få "kristelig næring". Fangen har lest anmeldelser av Smemos bok som antyder at den er en kritikk av gruppen for at den skulle være medvirkende til at prekenen har blitt degradert. Han synes det er "lumpent" å påstå noe slikt, når gruppen tvert i mot har bidratt til å "skape en høikonjunktur" for den. Skulle det være noen motsetning mellom gruppen og Smemo, mener Fangen at det må være i vurderingen av den personlige sjelesorgens verdi. Han synes det er rent uhyggelig at Smemo, en prestelærer, kan mene at prekenen som alltid vil være av generell karakter, skulle kunne erstatte sjelesorgen. Han blir forferdet over at Smemo kan mene at sjelesorg er en "dulling med sjelene" som snarest bør opphøre. Riktignok avviser ikke Smemo sjelesorgen totalt, men ser på den som en nødløsning. Nettopp fordi folk som Smemo hevder, er selvsentrerte, er det personlige sjelesorgarbeidet like nødvendig som det er vanskelig og ubehagelig. At Smemo vil vise folk til prekenen, er for Fangen "det sterkeste uttrykk for moralistisk distanse og kirkelig institusjonshovmod" han har sett på lange tider. Han finner det meningsløst å vise selvsentrerte mennesker til prekenen som bare kjeder dem og som de ikke begriper noe av. Har kirken denne

---

¹⁴² Fangen, Dagen, 09.12.1938, s 8. Sitatene er hentet herfra.

¹⁴³ Oftestad, 1978, s 97

¹⁴⁴ Oftestad, 1978, s 98

"utålmodig-foraktende holdning" blir den en sektkirke og andre må (og har ofte måttet) overta misjonsoppdraget. Prester som ikke vil gi sjelesorg, kan heller ikke holde en sjelesørgerisk preken. Sjelesorg og preken hører uløselig sammen og det blir meningsløst å rangere dem innbyrdes.

Sigmund Mowinckel som var professor i GT ved TF og i utgangspunktet liberal¹⁴⁵, anmelder i Morgenbladets Søndagsavisen 10. desember 1938 boken sammen med annen kristen litteratur¹⁴⁶. Hans anmeldelse er tatt med under denne overskriften fordi han helt fra starten av i 1934, var sterkt påvirket av Oxford-bevegelsen. Han var fra 1935 med i ledelsen av den norske gruppebevegelsen¹⁴⁷ og han var fortsatt aktiv som taler på møtene høsten 1938¹⁴⁸. Mowinckel leser boken med en ulystfølelse, sier han. Hovedsaklig fordi han mener at Smemo er polemisk og ser for seg en motstander som nærmest vil utrydde prekenen. Han tror ikke denne motstanderen, eller den prekentrettheten Smemo mener å se, eksisterer. Han synes Smemos anførsel av tyske teologer ("som om *det* hadde noen almengyldighet i kirken hvad de uballanserte tyske teologer fra de par siste årtier har sagt") som eneste kildebevis foruten én norsk artikkel av Schjelderup fra 1933(!), er et bevis for det. Han mistenker Smemo for egentlig å ha en annen motstander i tankene, en han gir et "karrikert, ofte helt uvelvillig [...] bilde" av. Det er slett ikke slik at denne motstanderen mener at det skal være *enten* preken *eller* vitnesbyrd, *eller* sjelesorg, men at det skal være både-og. Han mener også at Smemo bruker skriftstedene feil og bemerker syrlig at en ekseget bør bruke grunnteksten, ikke den norske oversettelsen - som jo allerede er en fortolkning.

Selv om Smemo ønsket seg diskusjon og motinnlegg, kunne han ikke la Fangens omtale stå uimotsagt. 16. desember 1938 stod hans svar å lese i Dagen¹⁴⁹. Han tilbakeviser Fangens påstander om at han mener at sjelesorgen er "dulling med sjelene" og at den skulle være overflødig. Han peker på de steder hvor Fangen ikke har sitert ham fullt ut, eller har tatt enkeltutsagn ut av sin sammenheng og tolket dem feil. Han mener at Fangen selv umulig kunne ha unngått å erfare de situasjoner han sikter til med "dulling", nemlig at det er de tilfeller hvor folk kommer til samtale etter samtale og deres nød snarere blir verre enn bedre av det. Det står selvsagt Fangen fritt å være enig eller uenig med ham i om hans løsning er den riktige. Ellers ønsker han ikke å dekke over at det er forskjeller i hans og Fangens syn på prekenen. Han står ved at han mener den er det primære og selve grunnlaget for de andre forkynnelsesformene, som han på ingen måte underkjenner. Det han reagerer på når det gjelder sjelesorgen, er at pendelen synes å være i ferd med å svinge fra det å ha undervurdert den til å overvurdere den og ville sette den i stedet for prekenen. Når det gjelder Oxford-bevegelsen og prekenen, gir han Fangen rett i

---

¹⁴⁵ Wisløff, 1971, s 317-318

¹⁴⁶ Mowinckel, Morgenbladet, 10.12.1938, Søndagsavisen s 3 og 12. Sitatene er hentet fra s 12.

¹⁴⁷ Oftestad, 1978, s 93

¹⁴⁸ Moralsk opprustning, bilag til Morgenbladet 01.11.1938, s 2

¹⁴⁹ Smemo, Dagen, 16.12.1938, s 8. Sitatene er hentet herfra.

at gruppen har ført mange mennesker til kirken og til annen prekenforkynnelse. Han holder likevel fast ved at gruppen legger hovedvekten på samdeling, privatvitnesbyrd og stille stund og at det gjerne samtidig påpekes hvor nytteløs prekenen er under dagens forhold. Kirkesøkningen står heller ikke i forhold til gruppens plass i menighetene. Han underbygger sin påstand med å vise til en anmeldelse av boka i et Oxford-blad av en "utpreget Oxford-prest" som konkluderte med at "det er som bekjent når vi går ned av prekestolen vårt viktigste arbeide begynner". Dette mener han tilbakeviser Fangens påstand om at bevegelsen ikke nedvurderer prekenen. Forøvrig åpner han for at utviklingen går i riktig retning og hilser velkommen det som er av positiv tilslutning til hans hovedteser, både fra Fangen og Oxford-gruppen ellers.

Fangen svarer igjen 23. desember 1938¹⁵⁰. Han står fast på at boka kan, og er blitt, oppfattet slik han ga uttrykk for i sin artikkel, både av ham selv og andre. Han skjerper inn forskjellen mellom dem som "står helt utenfor kristendommen og kirken" og dem som er innenfor. Førstnevnte kategori oppsøker ikke kirken, ergo må den oppsøke dem. De får ikke noe ut av prekenen, men vitnesbyrdet når derimot fram. Det er ikke bare forgjeves, men ofte også galt å preke for slike mennesker. Oxford-gruppens suksess omkring i verden viser at deres virkemidler - det personlige vitnesbyrd og den personlige sjelesorg, er det som evner å føre mennesker inn i den kristne kirke. For dem som er "innenfor", mener han at "det nok kan gjelde" at prekenen, gitt at den er sjelesørgerisk, er nok. Han peker ellers på at vi alle kan ha behov for sjelesorg av og til, om vi er aldri så mye "innenfor" og Luther sa da også at han aldri ville gi slipp på skriftemålets velsignelse. All "betendelse" mellom kristne og i samfunnet ellers, kan ikke "prekes bort", den må "opereres bort, og kniven heter tillitsfull åpenhet og rensende ærlighet for Guds ansikt". Vi må ha mer sjelesorg! Sin reaksjon på boka oppsummerer han slik: "man skal i det hele tatt helst ikke gi sig av med å undersøke spørsmålet om "rang og vekt" mellem verdier som er like uundværlige". Det blir som å sette mat og drikke opp mot hverandre, mener han.

Høsten 1940 er Sven Stolpe flere ganger gjengitt i Dagen. De fleste gangene er det henvist til og referert fra en svensk debatt, men det første innlegget¹⁵¹ er fra Stolpe selv. Det er riktignok skrevet på norsk, men det har undertittel "Av Sven Stolpe" og er undertegnet av ham. Innlegget er i to deler, 14. og 15. august. Stolpe var en svensk forfatter, journalist og litteraturkritiker som ble omvendt på et av Oxford-gruppens møter i 1936 "under påvirkning av Ronald Fangen"¹⁵². Han brøt senere med gruppen og gikk inn i Den romersk-katolske kirken¹⁵³. Stolpes innlegg har ingen henvisning til Smemos bok, men det han skriver går rett inn i debatten. At han kjenner den,

---

¹⁵⁰ Fangen, Dagen, 23.12.1938, s 4. Sitatene er hentet herfra.

¹⁵¹ Stolpe, Dagen, 14.08.1940, s 3 og 15.08.1940, s 5

¹⁵² SNL nett, 17.10.2012

¹⁵³ Oftestad, 1978, s 98

er nærliggende å tro i og med at han kjenner Fangen. Innlegget er formet som et brev til en fiktiv prestevenn som klager over kirken og at det er så liten frukt av arbeidet. Stolpes svar til sin "venn" er at det er hans egen feil og han deler sin kritikk inn i tre punkter:

1)

Presten preker som en "kloss". Han snakker over hodet på folk med "sentimental skjelvende tone" og bruker ord som blant annet "jeg har bragt i erfaring" når han mener "jeg har hørt". Dette er ord som har mistet sin "klang" for "realistiske nutidsmennesker", men som presten "suger på [...] som på drops". Hans "fjøllet[e] ide" om å "tynne" tre hovedpunkter ut av en tekst som kanskje bare har to - eller fire, gjør ikke saken bedre. Denne måten å preke på skiller "ethvert nøkternt, tenkende menneske" - ikke bare fra presten, men fra Gud. Og ikke hjelper det å bruke Oxford-gruppens uttrykk, som "deling", "ledelse" og "gruppe", heller. Gruppen er nemlig ikke en ny uttrykksform, men "et nytt aktivt fellesskapsliv".

2)

Og skulle presten, mot formodning, klare å nå menigheten, ville kirken rett og slett ikke romme dem alle. Hva med å lære opp "disse femten menneskene" slik at de kunne gå ut i verden som et arbeidslag og oversette det presten sa i kirken og danne fellesskap?¹⁵⁴

3)

Stolpe viser til hva de schmalkaldiske artikler sier om sakramentene og han siterer *Söderbloms* kommentar til det: "Brødres samtale og trøst; trøsten i brødres fortrolige samtaler, utgjør for Luther en utøvelse av evangelieembedet med samme rett og verdi som kirkens helligste institusjoner, dåp og nadverd". Dette er akkurat hva Oxford-gruppen mener med "kristent fellesskap på delingens grunn". De tror ikke på noe annet fellesskap enn det som bygger på "hel åpenhet, ærlig bekjennelse, radikal deling" og de mener at bare "mennesker som kjenner alle hverandres synder tilbunns kan gå ut som et aktivt fellesskap under Guds ledelse og vinne sjeler".¹⁵⁵

Oxford-miljøet følte seg tydeligvis truffet av Smemos kritikk og de forsvarer gruppens arbeidsmetoder så sterkt at det er på grensen til angrep. Dermed bekrefter de, bevisst eller ikke, kritikkens berettigelse.

---

¹⁵⁴ Sitatene i punktene 1) og 2) er fra Stolpe, Dagen, 14.08.1940, s 3

¹⁵⁵ Sitatene i punkt 3) er fra Stolpe, Dagen, 15.08.1940, s 5

INNLEGG FRA LEKMANNSHOLD

Ingar Hagen anmeldte boken i *Dagen* 18. november 1938¹⁵⁶. Han var cand. theol. fra 1933, men arbeidet ikke som prest. Han var journalist og da han omtalte boken var han redaksjonssekretær i *Dagen*. I perioden 1942-1945 var han reisetaler i Bergen krets av N.M.S¹⁵⁷. Det er grunnen til at han er plassert i "lekmannsbåsen". Han mener at boken vil være med å snu den tankegangen som råder, for "[i]ngen kan være i tvil om der ligger en avgjort tendens i tiden til å "rokke ved prekenens høisete-plass i sinnene", det vil være klart for alle som følger med.". Kapitlene om de kristnes liv og gjerninger og om sjelesorgen, ser han på som "et direkte - og ganske skapt korrektiv til de tanker Oxford understreker mest". Han oppfordrer alle forkynnere og andre "ansvarlige kristne i vår kirke" til å lese boken.

I 1940 gjengir *Dagen* et foredrag av *Hans Lindal*, fordelt på 12. og 13. april¹⁵⁸. Lindal var "[s]ekretær og drivende kraft"¹⁵⁹ i Kristne Arbeideres Forbund fra det ble startet i 1939, tidligere var han predikant i Indremisjonsselskapet. Foredraget ble holdt på Bjørgvin bispedømmemøte. Han snakker om den katolske kirke som undertrykte den protestantiske folkevekkelse og fikk den franske revolusjon i stedet og den gresk-katolske kirke i Russland som ved å gjøre det samme, fikk den kommunistiske revolusjon. Den norske kirke holdt på å gjøre det samme da Hans Nielsen Hauge kom, men han var sterk nok til å stå i mot de "lidelser som kirken påførte ham". Lindal kaller prestene Satans redskaper til å slukke Guds ords ild i folket. Det hadde vært presteforkynnelse i 700-800 år før Hauge, men det var *han* som gjorde reformasjonen til folkeei. Han sier ikke dette fordi han har noe i mot kirken, men for å få prestene til å gjøre det de skal, nemlig å "meddele ånd og liv fra Gud til folket", ikke bruke tiden på å registrere dåp og dødsfall.

23. desember 1940 stod et innlegg i *Dagen* undertegnet *Th. Mathisen*¹⁶⁰. Det har ikke vært mulig å finne ut hvem han var, så han får stå som en representant for "den vanlige mann". Han henviser direkte til Smemos bok. Mathisen etterlyser gullvekten i "ordskifte, talens og prekenens bruk". Da "kunde vi være skånet for den betydning som legges i *ordflom og tomme talemåter*". Han mener at det med rette stilles store krav til forkynneren av Guds ord. Han må for det første ha et budskap som er *hans*. Dette budskapet må uttrykke personlig erfaring og en "altopslukende interesse" for å få tilhørerne til å se det han mener er det eneste rette. Dernest må budskapet framstilles på en enkel og livsnær måte og forkynneren må gi "gatefeieren [...] like meget som direktøren". Mathisen er fullt oppmerksom på at dette er strenge krav og er inneforstått med "grenseskillet mellom det menneskelige og det guddommelige". Han mener likevel at det må være

---

¹⁵⁶ Hagen, *Dagen*, 18.11.1938, s 4. Sitatene er hentet herfra.

¹⁵⁷ Røren, e-post av 12.10.2012

¹⁵⁸ Lindal, *Dagen*, 12.04.1940, s 3 og 13.04.1940, s 3. Sitatene er hentet fra 12.04.1940, s 3.

¹⁵⁹ Wisløff, 1971, s 285

¹⁶⁰ Mathisen, *Dagen*, 23.12.1940, Søndagstillegget s 7. Sitatene er hentet herfra.

lov å kreve det ideelle av Ordets forkynner, for Ordet er ikke tjent med det middelmådige eller "slette". For "[o]rdet skal ha virkning", forkynnelsen skal sette i gang en gjæringsprosess i mennesket. Han mener at en virkningsløs forkynnelse er verre enn ingen forkynnelse og mener seg ikke urettferdig når han hevder at en virkningsløs forkynnelse alene må ta skylden for at kirkene er så lite besøkt. Dogmatikk og teologi er vel og bra, men det hjelper lite dersom det ikke blir "oversatt" til mer livsnære talemåter. "Den livsnære tilhører (rydningsmannen, fiskeren o. fl.) vil føle sig snytt av en forkynner som er stivnet til i grunnsetningene." Og det hjelper lite å si at man er oppmerksomme på dette, hvis det ikke omsettes i handling. Og så var det kravet til tilhøreren da, som det er snakket om - at han burde kunne forstå det som blir preket. Tilhøreren kommer ikke for å "skulle og burde", han kommer for å få - "*ikke for noe annet enn å få!*"

28. november 1941 intervjuer Dagen Lindal¹⁶¹. Han har vært og er på møteturne og besøker lokallag og bedrifter. Avisen spør om han får kontakt med arbeiderne. Han svarer at det er mange som "enkeltvis er vunnet for Gud" og han ser i Kristne Arbeideres Forbunds arbeid en ny forkynnertype som ikke "preker ovenfra og ned, men som følger den gamle profetlinje og Kristus-linje som stiller sig på like fot med folket og gir det evangeliet som direkte forkynnelse like inn i deres hjerter slik som de er". Kirken og hele kristenvirksomheten har behov for å finne tilbake dit, mener han. Det som mangler dagens forkynnelse er at man på den ene siden er i ferd med å bli "munkeordener i moderne drakt". Med dette mener han at man sitter isolert i sine bedehus og frikirker og forteller hverandre hvor godt det er å være frelst, mens alle som trenger å høre det, ikke får kontakt med det. På den annen side er forkynnelsen blitt en "unaturlig helliggjørelsesforkynnelse". Den har framstilt kristendommen som noe fullkomment som de kristne viser svakhet ved ikke å ha nådd fram til. Vanlige folk vil gjerne ha denne fullkommenheten, men klarer ikke å nå den. Han sammenligner det med den måten de forer hønsene på på Jæren. Der henger de en kålrot på en spiker så høyt på veggen at hønsene må strekke seg for å nå den og de som ikke er voksne, må hoppe. Denne "overåndeligheten"¹⁶² vil han bort fra. Han vil tilbake til "den urkristelige og reformatoriske misjonslinje"¹⁶³. Denne misjonslinjen kaller han lekmannslinjen og han mener det er den som er ekte og rett. Han mener ikke å kritisere "den solide og lødige forkynnelse" man hører, men den makter bare en av kristendommens to sider, nemlig oppbyggelsessiden. Det man trenger, er en åndelig og aggressiv kristendomstype som "drar ut i hellig glød og forkynner evangeliet alle vegne"¹⁶⁴.

---

¹⁶¹ Lindal, Dagen, 28.11.1941, s 1 og 2

¹⁶² Dette og foregående sitater er hentet fra Lindal, Dagen, 28.11.1941, s 1

¹⁶³ Lindal, Dagen, 28.11.1941, s 1 og 2

¹⁶⁴ Dette og foregående sitat er fra Lindal, Dagen, 28.11.1941, s 2

Johns. Lavik som var redaktør i *Dagen*¹⁶⁵, har selv et innlegg 29. november 1941¹⁶⁶. Han har lest en artikkel i et svensk blad av tidligere svensk kirkeminister *Arthur Engberg* som kritiserte den liberale teologi for å ha gått opp i "tolkning og fortolkning", ha rasjonalisert det irrasjonelle og villet forklare vitenskaplig det uforklarlige og oversanselige. Den "friserte og polerte" kristendommen slik at anstøtet i evangeliet ble tatt bort. Resultatet ble en utvannet forkynnelse som gikk "utenom". Dette mener Engberg er årsaken til de tomme kirkene - prekenene er blitt tomme. Der hvor evangeliet forkynnes i sin enkle, usminkede form, "hvor svarene møter spørsmålene og dom, frelse, synd, forsoning, tro og visshet blir levende realiteter, der blir *aldri* kirken eller forsamlingshuset tomt". Lavik mener det er litt urettferdig å gi hele skylden til den liberale teologi, også ortodokse prekener kan "gi kamouflasje for et evangelium uten anstøt".

Her er det to interessante ting å legge merke til. Før det første at Hagen som er utdannet teolog, er enig med Smemo mens de som "bare" er lekfolk, er sterkt kritiske til forkynnelsen. Det andre er at Mathisen som i utgangspunktet gir uttrykk for skepsis til kirken, i praksis målbærer liberale synspunkter på hvordan prekenen skal være. Stod lekfolket nærmere de liberale enn de selv likte å tro?

LEKMANNSEBATTEN

De neste innleggene kan virke som en egen debatt, om lekmannsforkynnelsen. Dette kan virke litt på siden av avhandlingens egentlige tema. De er likevel tatt med fordi det er klare tilknytningspunkter. Veileder tegnet en gang bildet av debatten som at Smemo kastet en stein i vannet og det dannet seg ringer. Denne debatten kan ses på som en av disse ringene, ikke helt innerst og egentlig i en annen kontekst, men likevel som en følge av steinen.

Det første innlegget kommer i *Dagen*, 8. november 1939. Det er et utdrag av et foredrag som Ludvig Hope, en av landets mest kjente lekpredikanter¹⁶⁷ hvis navn "i en lang mannsalder [var] nesten identisk med Kinamisjonens"¹⁶⁸, holdt på et lekmannsmøte tidligere samme høst¹⁶⁹. Han gjør opp status for lekmannsforkynnelsen og konstaterer at "[n]o går ikkje lekpredikanten lenger på talarstolen i den gamle tru at "det skal gives eder i den samme time". No brukar ogso mange av våre lekpredikantar penn og papir." (han var selv en av dem...¹⁷⁰). Han ser noen trekk i tiden. Det pietistiske syn svinner og påvirkning fra reformert hold har ført med seg "ei meir

---

¹⁶⁵ Wisløff, 1971, s 242

¹⁶⁶ Lavik, *Dagen*, 29.11.1941, s 4 og 5. Sitatene er hentet fra s 5.

¹⁶⁷ Wisløff, 1971, s 138

¹⁶⁸ Wisløff, 1971, s 94

¹⁶⁹ Hope, *Dagen*, 08.11.1939, Søndagstillegget s 5. Sitatene er hentet herfra.

¹⁷⁰ Wisløff, 1971, s 138

høgrøsta reklame-kristendomstype". Men om den norske lekpredikanten "ikkje alltid rekk så langt i å klarleggja ordet om den objektive forsoning og rettfærdiggjering ved tru", så tror han nå på det og lever etter det. Undertonen i forkynnelsen er "som regel både rett og klar" og Hope antyder at det er et spørsmål om ikke lekpredikanten gjør det like bra som "våre truande prestar". Når det gjelder vekkelse, ligger han foran.

6. juni 1941 kommer *Peder Nilsen Aga* med en mild korreks til sine egne i *Dagen*¹⁷¹. Han var aktiv i lekmannsbevegelsen og seinere ordfører i Fitjar for Venstre¹⁷². Man hører av og til at lekmannsarbeidet er i fare. Nå sist har han hørt det da seks teologiske kandidater som ble ordinert, alle skulle arbeide i misjonsorganisasjonene og ikke i kirka. Etter hans mening burde da dette heller glede kristenfolket. Kandidatene ville nok med tiden ta arbeide i kirka og ville da ha en "god forskule". Dessuten ville organisasjonene ha godt av å få litt friskt "tildriv utanfrå", heller ikke de er fritatt for faren for å stivne til og ha nok med seg selv. Og hvordan blir det med bønner om at alle må bli ett dersom den minste antydning til samarbeid fører til et rop om "vakt i gevær, no er fåre påferde"?

7. juli 1941 hadde *Dagen* en særmelding med referat fra Indremisjonsselskapets generalforsamling hvor lekmannsforkynnens framtid ble diskutert¹⁷³. Bibelskolelærer *Gustav Mevik* holdt innledningsforedrag om "Legmannsforkynnens framtid". Han mener at lekmannsforkynnelsen er inne i en skjebnetime. Når folk nå snakker om vekkelse og fornyelse, setter de gjerne teologen der hvor lekmannen før stod. Hvis "dette syn får rotfestet sig", vil lekmannsforkynnelsen bli underkuet. Kirken kan aldri erstatte den friskhet og umiddelbarhet som lekmannsforkynnelsen åpnet. I diskusjonen etterpå mente sekretær *Otto Pedersen* at lekmannsarbeidet ikke lenger hadde den "kraft og frimodighet" det burde ha. Pastor *Fredrik Wisløff* mente at forkynnelsen av prest og lekmann var nokså like. Sogneprest *Gunnar Dehli* mente at "når enkelte troende mener at legmannsforkynnens største fare er den troende prest, så er dette en hårdkokt sats som har livet mot sig". Professor Ole Hallesby pekte på at det 60-70 år tidligere hadde vært vekkelse ved prestene, men siden hadde de stelt seg slik at "de blev skjøvet tilside". Nå styrket de sin stilling igjen og han konkluderer med at Gud trenger både prest og lekmann.

26. juli 1941 intervjuer *Dagen* *Krist. S. Kristoffersen* i anledning 70-års dagen hans¹⁷⁴. Han var lekmannsforkynner og sanger og var omreisende i femti år. På spørsmål om hva han mener om lekmannsforkynnens framtid, svarer han at den kvantitativt har hatt framgang, men

---

¹⁷¹ Aga, *Dagen*, 06.06.1941, s 4. Sitatene er hentet herfra.

¹⁷² Røren, e-post av 12.10.2012

¹⁷³ Indremisjonsselskapet, *Dagen*, 07.07.1941, s 1. Sitatene er hentet herfra.

¹⁷⁴ Kristoffersen, *Dagen*, 26.07.1941, s 1 og 6. Sitatene er hentet fra s 6.

kvalitativt har hatt tilbakegang. Predikantene er blitt forfengelige og vil ligne teologene. Men Gud bryr seg ikke om "fortolkningskunst, taleferdighet eller [...] forkynnerens personlighet". Guds rike består "ikke i ord, men i kraft" og denne kraften kommer fram i det spontane vitnesbyrd som var lekmannsforkynnelseens kjennetegn før. Det ble det vekkelse av, da ville folk heller høre en lekmann enn en prest. Men det har snudd, for prestene har skjønnet verdien av det spontane vitnesbyrd og har tatt det inn i forkynnelsen sin. På spørsmål om hva han ser som kirkens oppgave, svarer han at den skal være "saltet og surdeigen". Og forkynnelsen skal være den Guds kraft som gjør at "saltet ikke mister sin kraft og surdeigen ikke taper sin gjennemsyrende evne". "Spontan forkynnelse og dyktige teologer er kirkens velsignelse og store oppgave idag som alle dager."

Her kan vi se samme motsetningen mellom lekfolk og geistlige som i forrige underkapittel. Det teologene ser som en fordel, føler lekfolket seg truet av.

SENTRALE PUNKTER - HVA DEBATTEN GIKK UT PÅ

Det hele dreier seg egentlig om tre debatter. En som er direkte knyttet til Smemos bok, med klare henvisninger til den, en større debatt om forkynnelsen og virkemidlene som denne er en del av og så det som er kalt lekmannsdebatten. Også den handler om forkynnelsen og virkemidlene. At "språkføringen" er litt forskjellig fra teologenes, kommer sannsynligvis av de akademiske forskjellene mellom miljøene - de har hvert sitt "stammespråk". Det teologiske miljøet, Oxford-bevegelsen og lekmannsbevegelsen har litt forskjellige ting de legger hovedvekten på, men det mest sentrale er det samme for alle. Det som ligger i bunnen er hvordan man kan nå folk med evangeliet, hvordan man kan føre dem til tro, skape vekkelser.

De sentrale punktene i debatten, er for det første forkynnelsen. Det diskuteres i hvilken grad den er offentlig nok og hvorfor den ikke når fram. For det andre diskuteres sjelesorg og personlige vitnesbyrd. Hvor stor vekt skal det legges på dette og hva skjer med spontaniteten når det blir i organiserte former? Forholdet mellom forkynnelsen og disse virkemidlene diskuteres også. Selve begrepet "vitnesbyrd" blir diskutert - ordets vitnesbyrd som forkynnelsen, og livets vitnesbyrd som det tause lovens vitnesbyrd. Vekkelsesbevegelsene og da særlig Oxford-bevegelsen, er man også opptatt av. Flytter disse fokus fra menigheten til konventikkelen og fra prekenen til andre forkynningsformer? For de fleste av teologene, både her hjemme og de utenlandske, er læren et sentralt element. De fleste av dem deler Smemos syn på prekenen. Skagestad, Wisløff, Doerne og Skydsgaard sier med egne ord at prekenen er den viktigste forkynningsformen og at den er selve grunnlaget for de andre. Den offentlige forkynnelsen er så

grunnleggende nødvendig fordi Guds ord om frelsen i Kristus må aktualiseres og fordi Ordet er til alle mennesker. Moe konkluderer etter en analyse av begrepene "preken" og "vitnesbyrd" i NT med at det normale middel til å føre folk til troen er offentlig forkynnelse "ved dertil kalte og utrustede predikanter"¹⁷⁵. Arnborg og Norseth gir sin tilslutning til Smemos syn uten å gå nærmere inn på det. Dale kan også tolkes slik, selv om han vil gi vitnesbyrdet en mer framtrædende plass i prekenen. Høymark tar ikke stilling til prekenens rolle, mens B. Hope og Honoré ser nettopp forkynnelsen som kirkens problem. Hope mener at nettopp det at læren er vurdert høyere enn livet, har ført til slappere moral. Honoré mener at det eneste som kan føre folk til troen, er vitner som appellerer til deres samvittighet. Fjellbu oppfattes faktisk slik at han først og fremst er uenig med Smemo. Hva han selv mener om prekenens verdi, skriver han ikke noe om - bortsett fra at han ikke tror Smemos spørsmål er et ekte spørsmål.

Mowinckel er litt vanskelig å plassere i og med at han både er teolog, arbeider som professor og er aktiv i Oxford-bevegelsen. Kanskje er det den liberale teologen i ham som på samme måte som Fjellbu, ikke ser Smemos spørsmålsstilling som relevant i det hele tatt, og dermed heller ikke tar stilling til den. Det eneste han gjør er å ta Oxford-bevegelsen i forsvar. Fangen og Stolpe er klare i sine uttalelser. Prekenen når ikke fram, folk får ikke noe ut av den, den når ikke moderne mennesker. Det eneste som kan lede folk til troen, og dermed inn i kirken, er den personlige samtale og det personlige vitnesbyrd, "radikal deling"¹⁷⁶ og "rensende ærlighet for Guds ansikt"¹⁷⁷.

Innen lekmannsbevegelsen kommer flere holdninger til syne. Hagen er helt enig med Smemo i at prekenen er blitt nedvurdert. Lindal, Mathisen og Lavik stiller seg klart negative til den offentlige forkynnelsen og mener at den har skylden for de tomme kirkene. Lindal går så langt at han kaller prestene "Satans redskaper"¹⁷⁸, men han kritiserer også lekmannsforkynnelsen for å ha nok med seg selv. Mathisen mener at forkynnelsen er virkningsløs hvis den forholder seg til teologi og dogmatikk og ikke oversetter dette slik at vanlige folk kan forstå det. Lavik mener at ortodokse prekener til liks med liberale har tatt bort "anstøtet i evangeliet"¹⁷⁹.

I tillegg til disse som tar direkte stilling til forkynnelsen, er det noen innlegg hvor lekmannsforkynnelse fremtid diskuteres. Dette kan som sagt virke litt på siden, men de er tatt med fordi det ses en sammenheng med den gjeldende debatten. For det første kan man spørre seg hvorfor denne diskusjonen oppstod på dette tidspunktet, det første innlegget kom i november 1939. For det andre dreier det seg om at lekmannsbevegelsen føler seg truet av

---

¹⁷⁵ Moe, TTK, 1939, s 73

¹⁷⁶ Stolpe, Dagen, 15.08.1940, s 5

¹⁷⁷ Fangen, Dagen, 23.12.1938, s 4

¹⁷⁸ Lindal, Dagen, 12.04.1940, s 3

¹⁷⁹ Lavik, Dagen, 29.11.1941, 5

konkurransen fra prestene når det gjelder å skape vekkelser. L. Hope forsvarer lekpredikantene med at selv om de kanskje ikke er like flinke til å greie ut læren, så er de nå ikke så mye dårligere enn prestene og når det kommer til å skape vekkelser, så er de flinkere. Kristoffersen ser det samme, folk forbinder ikke lenger vekkelser med lekpredikanter, men med prester. Begge legger skylden på lekpredikantene selv fordi de ikke lenger verdsetter det spontane vitnesbyrdet som tidligere var lekmannsforkynnelseens kjennetegn. Predikantene er blitt forfengelige og vil ligne prestene, selv de bruker nå "penn og papir"¹⁸⁰ ... Mevik og Pedersen er bekymret for at lekmannsforkynnelse skal miste sin friskhet, umiddelbarhet, kraft og frimodighet. På den andre siden i denne debatten stod de som mente at det var en underlig måte å reagere på. Aga kunne ikke se at lekmannsarbeidet skulle være i fare fordi om prester arbeidet i organisasjonene, det burde da heller glede. F. Wisløff, Dehli og Hallesby (alle teologer), mente og at det ikke var noe problem. Lekmannsdebattens tilknytning til Smemos bok kan oppsummeres i to punkter. For det første ble boken tatt godt i mot i miljøet. Det viser både Fjellbus og Hagens bokanmeldelser. Man fikk "medhold" i at presteforkynnelse ikke var bra nok. Det er ikke usannsynlig at dette kan ha ansporet en debatt om selve lekmannsforkynnelseens framtid. Det andre kan Mathisens innlegg stå som uttrykk for. Den geistlige forkynnelse ville kommet styrket ut hvis den hadde vært mer lik den leke. For igjen å henvise til veileder: lekpredikantenes styrke lå i store talegaver, gode bibelkunnskaper og et varmt hjerte.

Det som kan være verdt å merke seg, er at praktisk talt alle, bevisst eller ikke, gir Smemo rett i at det er prestenes preken det er noe galt med. De når ikke fram, de preker over hodet på folk, eller de går for langt i å "forkynne seg selv". Det kan ellers virke som at problemet for begge typer forkynnelse, den geistlige og den leke, er nettopp det at predikanter og prester skjeler til hverandres arbeidsmåter og prøver å etterligne hverandre. Pastor *Ole Sæverud* har sagt om den geistlige forkynnelse at den må være slik at alle lekfolk kan forstå den, men ingen lekmann kan holde den¹⁸¹. Underforstått, det blir ikke greie på det uten at prester og lekpredikanter holder seg til det som særpreger dem.

HVA SOM KOM UT AV DEBATTEN

Kom det så noe ut av debatten? Gjorde boken en forskjell? Svaret må bli ja. Selv om denne konkrete debatten ikke tok seg opp igjen etter krigen, er det tydelig at temaet ikke er glemt. 22. september 1945 har en lærer, *Lars Vik*, en artikkel i LKT hvor han presenterer sine

---

¹⁸⁰ Hope, Dagen, 08.11.1939, Søndagstillegget s 5

¹⁸¹ Sæverud, 1959, s 33

lekmannstanker om kirken¹⁸². Hans tanker om forkynnelsen kan oppsummeres slik at hvis prestene forbereder forkynnelsen grundig og tar opp sentrale spørsmål som blant annet dåpen, gjenedelsen, helligjørelsen og de siste ting, så vil de aldri bli "utpreikt"¹⁸³ og folk vil slutte opp om kirken. Fra teologisk hold kan det være verdt å nevne at Den norske kirkes preste forenings generalforsamling høsten 1945 hadde en foredragsrekke med tittelen "Forutsetningen for en rett preste tjeneste". Dagen brakte referat derfra 20. oktober¹⁸⁴. Sæverud holdt foredrag om aktuell preken. Den må først og fremst være aktuell og teksttro, dernest følge kirkeåret. Han mener at det for tiden forkynnes heller for mye enn for lite av nåden og evangeliet og for lite av loven. Et annet problem med norske preker er at det blir for mye klisjeer og akademisk stil. Prestene trenger å føre et enklere og mer hverdagslig språk. Kanskje var dette bakgrunnen for at LKT 17. november 1945 innførte spalten "Litt prekehjelp"¹⁸⁵. Dette skulle være "korte homiletiske gjennomgørelser av høymessetekstene". Slike gjennomgørelser hadde vært prøvd i de andre nordiske land, nå ønsket de å forsøke også i Norge. Bakgrunnen var at predikanter til en hver tid ville kunne føle behov for slik hjelp og "i de senere årene synes behovet å være følt på en ny og sterk måte nesten over alt". "Denne nyvakte interessen for homiletisk hjelp henger nok sammen med bedre syn for at prekenen, hvis den skal være rett, må være skrifttro."

Denne avhandlingen konkluderer altså med at det som kom ut av debatten, var en større bevissthet om prekenens verdi og et ønske om å gjøre en innsats for å rehabilitere den. Debatten var i grunnen nødt til å komme. Kirken var inne i en teologisk brytningstid med den liberale og den positive teologi som stod steilt mot hverandre. Den dialektiske teologi kom og splintret begges forsvarsverker. Men før bølgene fikk lagt seg, kom Oxford-bevegelsen som en ny kjempebølge og feide med seg både lekfolk og prester. På bakgrunn av gruppens syn på forkynnelsen og andre virkemidler, ble man nærmest tvunget til å tenke gjennom og reflektere over forkynnelsen og prekenens rolle. I denne debatten finner vi de samme temaene som hadde versert de siste tretti år, siden de liberale satte forkynnelsen på dagsordenen. Debatten viser vel også at det Smemo gjorde, var nettopp å forsøke å dra i gang en debatt om prekenen i en krisetid.

---

¹⁸² Vik, LKT, nr 6, 22.09.1945, s 127-135

¹⁸³ Vik, LKT, nr 6, 22.09.1945, s 134

¹⁸⁴ Dagen, 20.10.1945, s 5

¹⁸⁵ Red., LKT, nr 10, 17.11.1945, s 218-220. Sitatene er hentet fra s 218.

KAP 5: OPPSUMMERING OG UTBLIKK

OPPSUMMERING

Smemo ble født i 1898 i Rugldalen ved Røros. Han vokste opp i en kirkelig brytningstid. Den liberale teologi som i stadig sterkere grad stilte spørsmålsteget ved kirkens dogmer og forkynnelse, fikk fra slutten av 1800-tallet gradvis større oppslutning blant lærerkreftene på TF, selv om ikke alle sluttet seg til. Det brygget opp til en konflikt som toppet seg i den såkalte "professorstriden". Odland søkte avskjed og stod i 1907 i spissen for opprettelsen av MF. Teologene der definerte sin teologi som positiv teologi - trosinnholdet var "positivt gitt" i Skriften - og stod fast på at kirken var forpliktet på bekjennelsen. Den positive teologien hadde innslag av pietisme og hadde støtte hos kristenfolket. Ved begynnelsen av århundret var det flere store vekkelser og de kristne organisasjonene var i vekst. Den første store liturgireformen ble gjennomført i denne perioden og radiogudstjenesten kom i 1924.

Smemo hadde toppkarakterer både fra middelskole, katedralskole og presteutdanning ved MF. Han studerte i Tyskland ved to anledninger, i 1922 og i 1926 da han møtte Karl Barth og ble påvirket av hans dialektiske teologi. Denne var det Smemo som introduserte for norske teologer. Teologien kritiserte både den liberale teologi og pietismen for subjektivism og ville sette nytt fokus på det objektive ved åpenbaringen. Denne teologien kom som en lettelse for de unge teologene som var lei av striden mellom TF og MF. Den fikk oppslutning på begge læresteder. I 1934 ble Smemo hovedlærer i praktisk teologi ved MF og senere var han biskop i Agder og Oslo. I 1934 skjedde også det at Oxford-gruppen kom til Norge. De hadde ingen klar læreprofil og mente at prekenen ikke nådde fram som virkemiddel til å omvende folk. Bevegelsens eget "verktøy" var personlig sjelesorg og vitnesbyrd. Radikal bekjennelse og full åpenhet var det som skulle til. Den førte til store vekkelser og flere prester sluttet seg også til bevegelsen. I denne konteksten så Smemo en skjebnesvanger nedvurdering av prekenens verdi og ropte et varsko gjennom sin bok "Er prekenens tid forbi?". Her ser han prekenen opp mot liturgi, det skrevne Guds-ord, livets og gjerningenes vitnesbyrd og sjelesorgen. Han nedvurderer ingen av disse virkemidlene, men mener at prekenen må ha forrang for disse fordi den er selve livsgrunnlaget for kirken. Guds frelsesgjerning er åpenbart i Skriften og den må forkynnes offentlig for å bli oppfattet og anerkjent. I et foredrag Smemo holdt i 1927 om den dialektiske teologis betydning for forkynnelsen, tegner han et svært negativt bilde av Gud som utilnærmelig og vred og av mennesket som totalt uten verdi. En forkynnelse som skal formidle dette bildet, må skape Guds-*frykt* og ydmyk *lydighet*. Det bildet han tegner i boken fra 1938, er helt annerledes. Gud er kjærlig og nær og ivrig etter å frelse sine villfarne barn. Dette bildet krever en helt annen forkynnelse. Åpenbaringen er et budskap og presten/predikanten er en herold som bringer dette budskapet til

menneskene på Guds befaling. I foredraget fra 1927 kan man få inntrykk av at Smemo i beste fall ikke har noen tanker om sjelesorg. I 1938 er han tydelig varmt opptatt av dette. Han likestiller den personlige sjelesorgen med prekenen i det at begge formidler Guds frelsende ord. Prekenen må likevel ha forrang fordi den er offentlig og når mange, mens sjelesorgen bare når enkeltmennesket og Guds ord er til *alle*. Den prekentretthet som det snakkes om, bunner ikke i at folk er lei av å høre prekener, men i at prestene gjør en for dårlig jobb. Prekenen kan rehabiliteres hvis de legger mer arbeid i forberedelsene og gjør den mer bibelsk.

Debatten som kom i etterkant, bekrefter i stor grad det inntrykket boka gir. De liberale forstår ikke spørsmålet og konsentrerer seg om kritikken av Oxford-bevegelsen som de synes er urettferdig. Ellers er de fleste teologene enige med Smemo i hans syn på prekenens stilling og rolle. Oxford-bevegelsen reagerer kraftig på kritikken, men bekrefter Smemos beskyldning om at de nedvurderer prekenens verdi. Lekmannsbevegelsen tar boken som en støtte for sitt syn om at den geistlige forkynnelsen ikke er god nok. Etter hvert dukker det opp en debatt dem imellom om lekmannsforkynnens framtid, de føler seg truet av prestenes inntreden i organisasjonene. Lekpredikanter var begynt å ligne prester og omvendt. Felles for debattantene er at det de ønsker å oppnå, er å lede folk til troen, skape vekkelser. De bekrefter også, bevisst eller ubevisst, det Smemo hevder, at det er prestenes preken det er noe galt med. Etter krigen er det mulig å se at boken og debatten har medført en større bevissthet om prekenens verdi og et ønske om å rehabilitere den. En lekmann ser på kirken og konkluderer med at hvis prestene forbereder seg bedre og konsentrerer seg om å formidle læren, vil folk slutte opp om kirken igjen. LKT innfører en fast spalte hvor de går gjennom søndagens tekst med homiletisk blikk. De begrunner det med at man de seneste årene har sett et økende behov for slik hjelp og en økt bevissthet om at en "rett" preken må være skrifttro.

Essensen i det vi kan lære av Smemo, peker han selv på i sin artikkel om Christian den Femtes Norske Lov. § 8 sier at prestene ikke kan si hva de vil, men skal holde seg til saken. Dette ser Smemo som en beskyttelse mot "enhver utilbørlig subjektivism og til vern om forkynnens saklige substans"¹⁸⁶. Her ligger den største trusselen mot prekenen. Man så det i 1687. Smemo så det på 1930-tallet. Er det kanskje slik til enhver tid?

UTBLIKK

Smemo ser på sin samtid og ser så tilbake til 1600-tallet. De samme temaene er fortsatt aktuelle i dag, prekenen er fortsatt omdiskutert og den er fortsatt et livsspørsmål. Arbeidet med avhandlingen har reist flere spørsmål som det kunne være aktuelt å jobbe videre med.

---

¹⁸⁶ Smemo, LKT, nr 21, 02.11.1040, s 422

Er for eksempel 1930-tallets spørsmål direkte overførbare til i dag? Hvilken rolle spilte krigen for hvilke spørsmålsstillinger som da ble reist? Hva med Oxford-bevegelsen og andre vekkelserbevegelser? Det levde to prekenkulturer ved siden av hverandre, den geistlige og den leke. Slik er det ikke i dag. Da hadde lekpredikantene ett til to års bibelskole, i dag er utdanningsbildet et helt annet. Rommet situasjonen for 70 år siden noe som kan mane til ettertanke i dag?

Kirken gjennomførte en liturgireform i den perioden avhandlingen omhandler. I dag er vi midt oppe i en ny slik reform. Et av verdimålene er at gudstjenesten skal være gjenkjennelig. Hvilken sammenheng kan ses med Smemos anliggende? Er evangeliet umiddelbart tilgjengelig? Hvilke utfordringer stiller dette til forkynnelsen i dag?

Begrepet/fenomenet "prekenkrise" kan ha minst to betydninger. Prekenen kan være i krise på den måten at folk er lei av den, eller på den måten av den blir vurdert kritisk. Det kunne være interessant å gå dypere inn i dette.

Dreier debatten om prekenen seg i dag mer om metoder? Bryter Smemos debatt på dypere vann?

I tillegg kunne det være interessant å se nærmere på flere innbyrdes forhold. For eksempel mellom preken og liturgi, preken og gudsbildet, preken og vitnesbyrd (både ordets og livets) samt preken og sjelesorg. Det horisontale og det vertikale i forholdet mellom Gud og mennesker kunne også være interessant å fordype seg i.

KAP 6: LITTERATUR

FORKORTELSER

- CA   confessio augustana
- GT   Det gamle testamente
- KK   Kirke og Kultur
- LKT   Luthersk Kirketidende
- MF   Det teologiske Menighetsfakultet
- NBL   Norsk biografisk leksikon
- N.M.S. Det Norske Misjonsselskap
- NT   Det nye testamente
- NTT   Norsk Teologisk Tidsskrift
- SNL   Store norske leksikon

TF Det teologiske fakultet

TTK Tidsskrift for Teologi og Kirke

LITTERATURLISTE

Aftenposten: "Ukens radio", 19.12.1938, s 4.

Aga, Peder Nilsen: "Lekmannsarbeidet i fåre", *Dagen*, 06.06.1941, s 4.

Arnborg, Arne: "Er prekenens tid forbi?", *Aftenposten*, 14.12.1938, s 2.

Berggrav, Eivind: "Skagestad, Gabriel", *Norsk biografisk leksikon*, bind XIII, Einar Jansen, Paulus Svendsen, Jonas Jansen, Øyvind Anker (red), Oslo: Aschehoug & Co. (W. Nygaard), 1962, s 432-435.

Birkeflet, Svein Helge: "Fra Hersleb til Dahl: Gisle Christian Johnson", *uio.no*, Ingen paginering, Sisert 12.11.2012, <<http://folk.uio.no/sveinb/tfutstilling/johnson.htm>>.

Brekke, Egil: "Biskop Smemo 60 år", *Aftenposten*, 29.07.1958, s 3.

Dagen: "Forutsetningen for en rett prestetjeneste", 20.10.1945, s 5.

"Dagen"s Oslo-korrespondent: "'Er prekenens tid forbi --'?", *Dagen*, 27.04.1939, s 4.

Dale, Kristoffer: "Læra og vitnesbyrdet i forkynninga", *Luthersk Kirketidende*, nr 8, 20.04.1940, s 178-185.

Doerne, Martin: "Prekenens primat", *Dagen*, 25.01.1939, s 4.

Fangen, Ronald: "Er prekenens tid forbi?", *Dagen*, 09.12.1938, s 8.

Fangen, Ronald: "Preken og sjelesorg", *Dagen*, 23.12.1938, s 4.

Fjellbu, Arne: "Er prekenens tid forbi?", *Kirke og Kultur*, 1939, s 29-39.

Hagen, Ingar: "Er prekenens tid forbi?", *Dagen*, 18.11.1938, s 4.

Honoré, T. P.: "Vår kirkes eneste problem", *Dagen*, 15.08.1941, s 4.

Hope, Brigit: "Vitnesbyrd i lære og liv", *Luthersk Kirketidende*, nr 8, 19.04.1941, s 183-188.

Hope, Ludvig: "Kor står me no?", *Dagen*, 08.11.1939, Søndagstillegget s 5.

Højmark, Asger: "Preken og sjelesorg", *Dagen*, 16.01.1939, s 7.

Indremisjonsselskapet: "Legmannsforkynnensens fremtid drøftes på Indremisjonsselskapets generalforsamling", Særmelding til *Dagen*, 07.07.1941, s 1.

Iversen, Dag: *Prekensynet hos Gabriel Skagestad og Johannes Smemo: To preakensyn belyst ut fra deres teologihistoriske sammenheng*, Oslo: MF, 1985.

Kopperud, Tore: "Johannes Smemo - mannen, livet og gjerningen. Hundreårsminne og aktuell utfordring (1898-1998)", *Luthersk Kirketidende*, 1998, s 496-536.

Kristoffersen, Krist. S.: "En legmann om legmannsforkynnelsen", *Dagen*, 26.07.1941, s 1 og 6.

Lavik, Johs.: "Salongfåhig kristendom", *Dagen*, 29.11.1941, s 4 og 5.

- Lindal, Hans: "Bort fra overåndeligheten - tilbake til den urkristelige misjonslinje!", *Dagen*, 28.11.1941, s 1 og 2.
- Lindal, Hans: "Hvad fremmer og hvad hemmer Guds rike i samfundslivet nu?" I og II, *Dagen*, 12.04.1940, s 3 og 13.04.1940, s 3.
- Mathisen, Th.: "Ordet - Forkynnelsen", *Dagen*, 23.12.1940, Søndagstillegget s 7.
- Moe, Olaf: "Ennå en gang ord og handling i det kristelige vitnesbyrd", *Lutherske Kirketidende*, nr 9, 03.05.1941, s 208-210.
- Moe, Olaf: "Er livets vitnesbyrd bare lovens vitnesbyrd?", *Lutherske Kirketidende*, nr 6, 22.03.1941, s 130-134.
- Moe, Olaf: "Preken og vidnesbyrd i lys av Det nye testamente", *Tidsskrift for Teologi og Kirke*, 1939, s 61-75.
- Moe, Steinar: "Ole Hallesby", *Store norske leksikon*, Ingen paginering, Sitert 12.11.2012, <http://snl.no/.nbl-biografi/Ole_Hallesby/utdyping>.
- Molland, Einar: "Smemo, Johannes", *Norsk biografisk leksikon*, bind XIII, Einar Jansen, Paulus Svendsen, Jonas Jansen, Øyvind Anker (red), Oslo: Aschehoug & Co. (W. Nygaard), 1962, s 50-52.
- Moralsk opprustning, "Stenografiske referater av talerne på Oxfordmøtet i Det Nye Teater", *Morgenbladet*, bilag 01.11.1938.
- Mowinckel, Sigmund: "Kristelig litteratur: Johannes Smemo: Er prekenens tid forbi?", *Morgenbladet*, 10.12.1938, Søndagsavisen s 3 og 12.
- Nome, John: *Brytningstid: Menighetsfakultetet i norsk kirkeliv : den historiske bakgrunn og grunnleggelsestiden*, Oslo: Lutherstiftelsen, 1958.
- Norseth, Thorleif: "Er diakoniens tid forbi?", *Dagen*, 16.02.1939, Søndagstillegget s 5-6.
- Oftestad, Bernt T.: "Carl Fredrik Wisløff", *Store norske leksikon*, Ingen paginering, Sitert 15.10.2012, <http://snl.no/.nbl_biografi/Carl_Fredrik_Wisløff/utdyping>
- Oftestad, Bernt T.: "Johannes Smemo", *Store norske leksikon*, Ingen paginering, Sitert 08.11.2012, <http://snl.no/.nbl-biografi/Johannes_Smemo/utdyping>
- Oftestad, Bernt T.: *Kristentro og kulturansvar : Ronald Fangens kristendomssyn - utvikling og egenart*, Vestby, 1978.
- Oftestad, Bernt T.: "Sigurd Odland", *Store norske leksikon*, Ingen paginering, Sitert 12.11.2012, <http://snl.no/.nbl-biografi/Sigurd_Odland/utdyping>.
- Red.: "De unge preger Lutherstiftelsens bokliste iår.", *Aftenposten*, 07.11.1938, s 2.
- Red.: "De unge preger Lutherstiftelsens bokliste iår.", *Dagen*, 03.11.1938, s 10.
- Red.: "Litt prekenhjelp", *Lutherske Kirketidende*, nr 10, 17.11.1945, s 218-220.

- Red.: "Nye bøker.", *Aftenposten*, 09.11.1938, s 12.
- Red.: "Nye bøker på Lutherstiftelsens forlag.", *Morgenbladet*, Søndagsavisen 05.11.1938.
- Red.: "Prekenen ingen kunstnerisk prestasjon hvis verdi kan måles efter suksessen", *Aftenposten*, 27.04.1939, s 8.
- Røren, Bente ved MF-biblioteket i e-post av 12.10.2012.
- Skagestad, Gabriel: "Bokmeldinger: Johannes Smemo: Er prekenens tid forbi?", *Luthersk Kirketidende*, nr 25, 03.12.1938, 598-599.
- Skagestad, Gabriel: "Forholdet mellom preken og sjelesorg i prestedtjenesten", *Luthersk Kirketidende*, nr 11, 03.06.1939, s 246-255.
- Skydsgaard, K. E.: "Hvorfor holder vi offentlig gudstjeneste?", *Luthersk Kirketidende*, nr 1, 11.01.1941, s 5-11 og nr 2, 25.01.1941, s 38-44.
- Smemo, Johannes: "Den nyeste teologis betydning for forkynnelsen", *Norsk Teologisk Tidsskrift*, 1927, s 209-227.
- Smemo, Johannes: "En prekenkonkurranse", *Luthersk Kirketidende*, nr 26, 17.12.1938, s 614-621.
- Smemo, Johannes: *Er prekenens tid forbi?*, Oslo: Lutherstiftelsens Forlag, 1938.
- Smemo, Johannes: "Forakt for sjelesorgen?", *Dagen*, 16.12.1938, s 8.
- Smemo, Johannes: "Forkynnelsen ved dåpen", *Luthersk Kirketidende*, nr 1, 14.01.1939, s 4-11.
- Smemo, Johannes: "Hvordan sier norsk lov at der skal prekes?", *Luthersk Kirketidende*, nr 21, 02.11.1940, s 421-424.
- Smemo, Johannes: "Nadverdsøkning og nadverdpreken", *Luthersk Kirketidende*, nr 3, 12.02.1939, s 51-62.
- Smemo, Johannes: "To biskopers vita", *Tidsskrift for Teologi og Kirke*, 1947, s 77-79.
- Stolpe, Sven: "Brev til en prest" I og II, *Dagen*, 14.08.1940, s 3 og 15.08.1940, s 5.
- Store norske leksikon*: "Sven Stolpe", Ingen paginering, Sitert 17.10.2012, <http://snl.no/Sven_Stolpe>
- Støylen, Kaare: "Johannes Smemo 1898 - 31. juli - 1968", *Kirkens arv - kirkens fremtid. Festskrift til Biskop Johannes Smemo på 70-årsdagen 31. juli 1968*, Kaare Støylen, Fredrik Knudsen, Bjarne Weider, Tor-Leif Brekke (red), Oslo: Forlaget land og kirke, 1968.
- Sæverud, Ole: *Meninger i motvind*, Oslo: Forlaget Land og Kirke, 1959.
- Vik, Lars: "Noen lekmannstanker omkring kirken", *Luthersk Kirketidende*, nr 6, 22.09.1945, s 127-135.
- Wisløff, Carl Fr.: "Det tause vitnesbyrd er lovens vitnesbyrd", *Luthersk Kirketidende*, nr 8, 19.04.1941, s 178-182.
- Wisløff, Carl Fr.: *Norsk kirkehistorie*, bind III, Oslo: Lutherstiftelsens Forlag, 1971.

Wisløff, Carl Fr.: "Ord og handling i den troendes vitnesbyrd", *Luthersk Kirketidende*, nr 2,
25.01.1941, s 27-37.